

Marina Poturić:
AUTORSKO PRAVO
U ARHITEKTURI

A4

Marina Poturičić, dipl. pravnik, Odvjetnički ured »Vukina«:
AUTORSKO PRAVO U ARHITEKTURI

Nakladnik / Publisher:

Hrvatska komora arhitekata i inženjera u graditeljstvu, RAZRED ARHITEKATA /
Croatian Chamber of Architects and Engineers, DEPARTMENT OF ARCHITECTURE
Trg bana Josipa Jelačića 4/1.
HR-10000 Zagreb
Tel. / Phone: (+385 1) 4810-370, 4854-411/106
Fax: (+385 1) 4852-715
arhitekti@hkaig.hr, hkaig@hkaig.hr
<http://www.arhitekti-hkaig.com>, <http://www.hkaig.hr>

Za nakladnika / For the publisher:

Helena KNIFIĆ SCHAPS, ovl. arh.

Glavni urednik / Editor-in-Chief:

Helena KNIFIĆ SCHAPS, ovl. arh.

Uredništvo / Editorial Board:

Zlatko HANŽEK, ovl. arh.
Helena KNIFIĆ SCHAPS, ovl. arh.
Gabrijela KOSOVIĆ, prof.

Lektor / Proof reader:

Maja TRINAJSTIĆ

Dizajn i prijelom / Design and Layout:

Zlatko REBERNJAK

Priprema za tisak / Prepress:

FORMA ULTIMA, Zagreb (4823-952)

Tisak / Printed by:

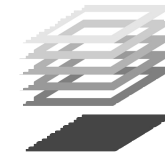
GRAPHIC ART, Zagreb

ISBN 953-95335-0-3

Copyright © Hrvatska komora arhitekata i inženjera u graditeljstvu, RAZRED ARHITEKATA, 2006.
Ni jedan dio ove publikacije ne smije se objaviti ili umnožavati bez posebnog odobrenja nakladnika.

Marina Poturičić:

AUTORSKO PRAVO U ARHITEKTURI

Hrvatska komora arhitekata i inženjera u graditeljstvu
RAZRED ARHITEKATA

Zagreb, 2006.

SADRŽAJ

Predgovor urednice	7
I. UVOD	11
II. OPĆENITO O AUTORSKOM PRAVU	13
III. AUTORSKO PRAVO U ARHITEKTURI	17
3.1. Djelo arhitekture kao autorsko djelo	17
3.2. Autorsko djelo arhitekture po pravu SAD-a	19
3.3. Autor djela arhitekture	20
3.4. Strukovna etika i zaštita autorskih prava	22
3.5. Autorstvo nad djelima nastalim u radnom odnosu	23
3.6. Autorsko djelo izrađeno po narudžbi	25
3.7. Registracija kao preduvjet zaštite u pravu SAD-a	27
3.8. Ograničenja autorskog prava	28
3.9. Načini povrede autorskog prava	28
a. Izmjene i uništenje — kršenje moralnih prava autora	29
b. Reprodukcijska i distribucijska	30
IV. ZAŠTITA AUTORSKOG PRAVA	33
4.1. Privremene mjere	37
4.2. Sudska nadležnost u postupku zaštite autorskog prava	39
V. DODACI	41
5.1. Ugovor između arhitekta i naručitelja	43
5.2. Zaštita autorskog prava arhitekata u ugovoru o radu, za djela stvorena u radnom odnosu	55
Zaključak	61
Literatura	62

PREDGOVOR UREDNICE

Autorsko pravo jedno je od temeljnih ljudskih prava. U čl. 27. Opće deklaracije o pravima čovjeka UN iz 1948. godine stoji:

Svatko ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koji proizlaze iz svakog znanstvenog, književnog ili umjetničkog stvaralaštva kojeg je autor.

Razred arhitekata HKAIG pridaje veliki značaj zaštiti autorskih prava arhitekata¹. Održan je niz predavanja (H. Knific Schaps: *Stručni skup o stanju prostornog planiranja i arhitekture*, Zagreb, svibanj 2003.; Tillman Prinz: *Autorsko pravo arhitekata u njemačkom pravu*, Zagreb, lipanj 2003.; H. Knific Schaps: *Sabor hrvatskih graditelja*, Dubrovnik, travanj 2004.) i objavljeno je nekoliko tekstova na tu temu (H. Knific Schaps: »Autorsko pravo arhitekata«, *Čovjek i prostor*, br. 584/585 od 2003.; H. Knific Schaps: »Autorsko pravo arhitekata i inženjera«, *Zbornik radova Sabora hrvatskih graditelja*, 2004.).

Još bi bilo i shvatljivo da šira javnost nije pokazala interes za ovu temu.

Ali da nakon svega ovlašteni arhitekti šalju upite poput »do kada će to oni morati pitati za dozvolu autora na čijem objektu rade adaptaciju ili dogradnju i tko to od njih uopće smije tražiti«, pokazuje krajnju ignoranciju, neinformiranost i potpunu neosjetljivost na pitanje autorskog prava, čak i unutar struke.

Sve je to znak da još puno trebamo raditi na edukaciji kako arhitekata u Razredu, tako i struke u cjelini. Posebno je potrebno poraditi na proširivanju svijesti korisnika, naručitelja, investitora i javnosti u cjelini o postojanju autorskog prava i načinima njegove zaštite.

Tekst koji slijedi plod je velikoga organizacijskog napora unutar Razreda arhitekata. Nije bilo jednostavno pronaći specijalista za autorsko pravo koji bi bio spreman izraditi jedan teoretski tekst za potrebe arhitekata, i u njemu sublimirati sve ili gotovo sve odredbe različitih važećih zakona za zaštitu autorskog prava. Zahvalni smo stoga Odvjetničkom uredu *Vukina* i odvjetnici *Marini Poturičić*, koja je uz veliko poznavanje hrvatskih zakona i relevantnog zakona USA, usporedno prikazala stanje zaštite

¹ Pojam »arhitekt« uključuje i arhitekta urbanista, kao i krajobraznog arhitekta.

autorskog prava, objasnila mnoge pojmove i dala nekoliko prijedloga ugovornih klauzula koje arhitekta najviše muče:

— kada i kako započeti sa zaštitom autorstva na vlastitom djelu i djelu drugog arhitekta;

— kako zaštititi autorsko pravo na djelu arhitekture ili autorskom djelu arhitekture² u radnom odnosu s pozicije zaposlenika;

— kako zaštititi autorsko pravo na djelu arhitekture ili autorskom djelu arhitekture u radnom odnosu s pozicije poslodavca.

Je li baš svako djelo svakog arhitekta autorsko djelo arhitekture? Naravno, svaki je autor sklon vjerovati da jest.

Treba na ovome mjestu jasno reći da devastacija javnog prostora izgradnjom estetski bezvrijednih ili čak nakaradnih objekata nije posebnost i privilegija neobrazovanih graditelja. Previše objekata ima nažalost svoga »autora« arhitekta, a takva gradnja ostvarena je legalnim putem, sukladno trenutačno važećim zakonima i propisima.

Svaki je izraz na papiru ili nekom drugom obliku prikaza autorsko djelo, te je kao takvo zaštićeno Zakonom o autorskom i srodnim pravima. Izgrađeni objekt, međutim, da bi postao »autorsko djelo arhitekture« i uživao potporu struke do eventualnog uvrštavanja u konzervatorsku zaštitu, treba potvrdu sukladno kriterijima struke. Zakonski kriterij originalnosti nedostatan je baš zbog gore navedenih primjera.

Jesu li arhitekti u zaštiti svojih autorskih prava kočnica tržišno orijentiranom društvu?

Odgovor je — odlučno ne! Arhitekti stvaraju prostorni okvir za razvoj svakog društva, pa tako i tržišnog. Rezultat njihovog rada temelji se na ukupnom kulturološkom naslijeđu, aktualnom stanju duha, ekonomskim i političkim prilikama. Zbroj svega je kvalitetan javni prostor kojega smo korisnici svi mi, a ne samo njegovi materijalni vlasnici.

Arhitekti stvaraoci jesu i trebaju uvijek biti kočnica onome što je arhitekt Miroslav Begović izrazio sintagmom »jeftinoga merkantilno-malogradanskog mentaliteta«.

Samo je inovativna i kvalitetna arhitektura pretpostavka formiranja prepoznatljivoga izgrađenog okoliša, kao bitnog čimbenika identifikacije čovjeka s okolinom u procesu globalizacije.

Dokazivanje autorskog prava uspješno se rješava jedino na redovnim sudovima, u dugotrajnim, skupim višegodišnjim parnicama.

Primjeri su dobivenih procesa:

— Jerko Rošin za hotelsko naselje Lavica u Splitu, u 12-godišnjoj parnici (1979. — 1991.), u tom razdoblju objekt je devastiran do neprepoznatljivosti;

— Vinko Penezić i Krešimir Rogina, 1993. godine, spor s investitorom oko poslovne zgrade na Kennedyevu trgu u Zagrebu;

² Pod pojmom »djelo arhitekture« i »autorsko djelo arhitekture« podrazumijeva se uvijek i djelo urbanizma odnosno krajobrazne arhitekture.

— Dinko Kovačić za pravo na naknadu za projekt obiteljske kuća u Splitu.

Ti su primjeri kap u moru izgubljenih sporova, zastara, postupaka u tijeku bez pravih izgleda da se riješe, a koji su doveli ili dovode do uništavanja kulturne baštine čak i nagrađivanih objekata kao što su:

— starački dom Sv. Ana autora Tomislava Petrinjaka i Đure Mirkovića u Zagrebu;

— hotel Kaktus Jerka Rošina;

— hotelski kompleks Haludovo Borisa Magaša u Malinskoj.

Isto je prijetilo i zgradi Ekonomskog fakulteta Dinka Kovačića u Splitu, a dogodilo se hotelu Internacional arhitekta Julia De Luce u Rabu i mnogim drugima.

Recentna sudska praksa nažalost govori da su strukovni sudovi pri Komori, UHA-i ili gradskim društvima arhitekata uglavnom neučinkoviti, gotovo bez riješenih predmeta (zbog nepoznavanja materije, nezamjeranja kolegama ili nečeg sličnog?).

Preventiva u zaštiti autorskog prava je, međutim, i te kako moguća. Dobru bazu daju već i akti Komore, posebno *Statut* (čl. 30. st. 2 i 3) i *Kodeks strukovne etike HKAIG* (čl. 11., 18. i 19.). Oni obvezuju ovlaštene arhitekta na poštovanje autorskih prava, reguliraju obveze i ponašanje arhitekta prema kolegi prije ulaska u posao i za njegova trajanja, te brane nelegitimnu uporabu arhitektonskih ideja od drugih arhitekata ili trećih osoba. Svako nepridržavanje poštivanja autorskih prava drugoga arhitekta teža je povreda *Statuta* i oštro se sankcionira (čl. 85. st.16, 23 i 26).

Nepoznavanje akata Komore nije izlika za nepoštivanje ili povredu!

Upućujem, na kraju, otvoreni poziv najvažnijim sudionicima u zaštiti i promicanju autorskih prava arhitekata:

OVLAŠTENIM ARHITEKTIMA — da se upoznaju sa svojim zakonskim pravima, da sklapaju ugovore sa zaštitnim autorskoopravnim klauzulama, te da se obvezno upoznaju i pridržavaju svih akata Komore;

ARHITEKTIMA — da poštuju pravo kolega arhitekata na zaštitu onoga prava kojim će se i sami jednoga dana poslužiti;

OBRAZOVNIM VISOKOŠKOLSKIM USTANOVAMA — da u studij arhitekture uvedu kolegij o zaštiti autorskih prava, kako bi se budući arhitekti što ranije upoznali sa svojim pravima i obvezama;

ZAPOSLENICIMA UPRAVNIH SLUŽBI, ČLANOVIMA KOMORE U MIROVANJU — da poštuju odredbe relevantnih zakona i akata Komore koje su članovi, jer upravo oni predstavljaju jednu od najznačajnijih karika u provedbi i afirmaciji legaliteta u struci;

NARUČITELJIMA, INVESTITORIMA, KORISNICIMA, VLASNICIMA — da svjesno prihvate vrijednost koju posjeduju ili dobivaju svakim autorskim djelom arhitekture; atribucija takvog tipa samo povećava tržišnu vrijednost njihove nekretnine;

NOVINARIMA I MEDIJSKIM DJELATNICIMA — da ne oduzimaju arhitektima ono pravo kojim se sami s pravom obilno služe, a to je navođenje imena autora; kao što svaki čla-

nak, fotografija, knjiga, slika, skulptura, glazbeno djelo i sl. ima svoga autora, tako ga ima i svaka zgrada, urbanistički potez ili krajobrazno djelo;

NAJŠIROJ JAVNOSTI — da pomno čuva izgrađeni okoliš, jer upravo njega ostavlja u naslijeđe potomcima kao jedan od najbitnijih elemenata nacionalne i kulturološke identifikacije svakog naroda, pa tako i hrvatskog.

*Predsjednica Razreda arhitekata:
Helena Knifić Schaps, ovl. arb.*

U Zagrebu, prosinca 2005.

I.

UVOD

Hrvatski sabor donio je 1. listopada 2003. godine *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima* (NN 167/03)³, kojim je stavljen izvan snage raniji *Zakon o autorskom pravu* (NN 53/91, 58/93, 9/99, 76/99, 127/99 i 67/01). Novi zakon stupio je na snagu dana 30. listopada 2003., a njime su u hrvatsko pravo ušle i brojne izmjene, nadopune i poboljšanja učinjena na području autorskog prava, s ciljem usklađivanja te pravne grane s međunarodnim standardima, te obvezama Republike Hrvatske, preuzetim putem dvostranih i višestranih međunarodnih ugovora.

Novi *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*, donesen u skladu s odredbom iz članka 68. Ustava RH⁴ kojom se jamči sloboda znanstvenoga, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, glavni je izvor autorskog prava u hrvatskom pravu. Odredbe o zaštiti autorskog prava, njemu srodnih prava, kao i odredbe posredno relevantne za tu problematiku, nalaze se i u drugim zakonima i podzakonskim propisima, primjerice u *Kaznenom zakonu*, *Obiteljskom zakonu*, *Zakonu o parničnom postupku*, *Zakonu o kaznenom postupku*, *Zakonu o obveznim odnosima*, *Zakonu o gradnji* itd.

Od međunarodnih sporazuma s područja autorskog prava, a čija je članica i Republika Hrvatska, osobito treba istaknuti *Bernsku konvenciju za zaštitu književnih i umjetničkih djela* (u daljnjem tekstu: Bernska konvencija), sklopljenu davne 1886. godine, a otada više puta revidiranu u skladu s promjenama na tom pravnom području.

Napomene:

U tekstu ovog prikaza osobito su, u tisku drugačijim slovima, izraženi oni dijelovi koji se odnose na trenutno važeća pravna pravila u Republici Hrvatskoj, a to su ponajprije pravila *Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima*, najvažnijeg za obrađenu materiju.

³ U daljnjem tekstu: ZAP.

⁴ Članak 68. *Ustava RH* propisuje sljedeće:

„Jamči se sloboda znanstvenoga, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva. Država potiče i pomaže razvitak znanosti, kulture i umjetnosti. Država štiti znanstvena, kulturna i umjetnička dobra kao duhovne narodne vrednote. Jamči se zaštita moralnih i materijalnih prava koja proistječu iz znanstvenoga, kulturnog, umjetničkog, intelektualnog i drugog stvaralaštva. Država potiče i pomaže skrb o tjelesnoj kulturi i sportu.“

Također, osobito je važno istaknuti kako dana 1. siječnja 2006. godine stupa na snagu novi *Zakon o obveznim odnosima* (u daljnjem tekstu: ZOO⁵), a koji stavlja izvan snage dosadašnji ZOO (u daljnjem tekstu ZOO/1991⁶). S obzirom na to da se odredbe ZOO-a, sukladno čl. 1163. toga zakona, neće primjenjivati na obvezne odnose nastale prije njegovog stupanja na snagu, tj. 1. siječnja 2006., pri spominjanju ZOO-a u ovom prikazu bit će paralelno navedene odredbe novoga i starog zakona.

⁵ Narodne novine br. 35/2005.

⁶ Ovaj zakon donesen je 1978., a u naše pravo preuzet 1991. godine, v. *Narodne novine* br. 53/1991.

II.

OPĆENITO O AUTORSKOM PRAVU

Prije upuštanja u razmatranje posebnosti ostvarivanja i zaštite autorskog prava u arhitekturi, potrebno je ukratko definirati autorsko pravo općenito — pojam, objekt, nositelja, trajanje, nastanak i prestanak, kao i njegov sadržaj, ograničenja i karakteristike.

Promatrano u *objektivnom smislu*, autorsko pravo kao grana prava predstavlja skup pravnih normi koje se odnose na pravne odnose vezane uz intelektualna ostvarenja iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja. S druge strane, promatrano kao *subjektivno pravo*, autorsko pravo svom nositelju daje najveću privatno-pravnu vlast apsolutnog djelovanja koja daje neposrednu vlast u pogledu intelektualne tvorevine — autorskog djela⁷.

Objekt autorskog prava je autorsko djelo, člankom 5. ZAP-a definirano kao »originalna intelektualna tvorevina iz književnoga, znanstvenog i umjetničkog područja koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu«. Prema ZAP-u, svako autorsko djelo može biti predmetom autorskog prava, osim onih koja to ne mogu biti po svojoj naravi, kao i onih za koje Zakon izričito određuje da to nisu⁸. Bitno je naglasiti da su autorskim pravom zaštićeni *samo izražaji*, a ne *ideje, postupci, metode rada ili matematički koncepti*. Dakle, arhitekt-autor svoju misao/ideju mora manifestirati na neki način, bilo u pisanom obliku putem nacрта ili planova, u vidu trodimenzionalnog modela, izgrađenog objekta ili u drugom svima primjetnom obliku, i tek tada će tako izraženi intelektualni napor uživati zaštitu temeljem autorskopравnih odredbi.

Nositelj autorskog prava je autor djela, odnosno *fizička osoba koja stvori autorsko djelo*, a to joj pravo pripada već u trenutku stvaranja djela, *samim činom stvaranja*⁹, bez potrebe registracije ili posebnog označavanja djela¹⁰. Postupak registracije karakterističan je za SAD te druge zemlje srodnih (anglo-saksonske) pravnih sustava, ali registracija nije nužno i preduvjet za zaštitu (opširnije o tome vidi u poglavlju 3.7.).

⁷ Gliha I., *Autorsko pravo*, 2000., str. 1.

⁸ Čl. 5. ZAP-a.

⁹ Čl. 9 ZAP-a.

¹⁰ Gliha, str. 2.

Što se sadržaja autorskog prava tiče, ZAP prava autora razvrstava u tri grupe: moralna prava, imovinska prava te druga prava.

U *moralna prava*, dakle prava osobnopravnog karaktera, spadaju:

- pravo prve objave;
- pravo na priznanje autorstva;
- pravo na poštivanje autorskog djela, te časti ili ugleda autora;
- pravo pokajanja.

Moralna prava su, po svom karakteru, *strogo osobna prava*, čiji je nositelj autor djela, a koja proizlaze iz specifičnog odnosa autora i njegovog djela. Za razliku od imovinskih prava koja se odnose prvenstveno na iskorištavanje djela u svrhu stjecanja imovinskih koristi, te se mogu prenositi na druge, moralna prava nikad ne slijede taj prijenos, već štite autorov integritet, čast, ugled, te emocionalnu vezu djela i stvaratelja neovisno o tome tko iskorištava djelo. Ta prava prenose se samo u sklopu nasljeđivanja autorskog prava, što je i logično, jer nakon smrti autora brigu o njegovoj časti i ugledu nastavljaju njegovi nasljednici.

Moralna prava autora uživaju zaštitu i nakon prestanka autorskog prava (nakon 70 godina od smrti autora) — tada djelo postaje javno dobro, pa se može *slobodno koristiti, ali uz obvezu priznanja autorstva, poštivanja djela, kao i časti ili ugleda autora*. Povreda tih obveza sankcionira se unatoč tome što je autor davno umro, a autorsko pravo prestalo, jer prestanak povrede ovlašteni su zahtijevati autorovi nasljednici, autorske udruge kojima je autor pripadao, druge osobe koje za to imaju pravni interes, te Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti¹¹. Ova odredba bitna je osobito za arhitekte, jer jednom izgrađeno djelo arhitekture, po svojoj prirodi, stoji na javnom mjestu dugo nakon autorove smrti, a time su i autorova moralna prava podložna mogućoj povredi.

Pod *imovinskim pravima* Zakon podrazumijeva isključiva prava:

- reproduciranja (umnožavanja);
- distribucije (stavljanja u promet);
- priopćavanja javnosti; te
- pravo prerade.

Ova prava odnose se na ekonomsko iskorištavanje autorskog djela, pa Zakon autoru daje mogućnost da pisanim putem prenese na druge osobe pravo iskorištavanja, i to uz ugovaranje uvjeta vezanih uz opseg prava, sadržaj, vrijeme ili prostor korištenja.

Ona prava koja po svojim karakteristikama ne pripadaju u spomenute kategorije, obuhvaćena su pojmom «druga prava», te među njima pronalazimo prava na naknadu, pravo slijeđenja, pravo pristupa djelu, te pravo zabrane javnog izlaganja.

¹¹ Čl. 106., st. 1 i 2. ZAP-a.

Osim navedenih ovlaštenja, sastavni dio autorskog prava su i zakonom *propisana ograničenja* koja autor trpi u izvršavanju svog prava, a čija je svrha uvažavanje drugih, važnijih interesa (npr. interes društva), ostvarivanje tuđih prava ili zabrana zloupotrebe¹². Vremensko ograničenje ogleđa se u tome što autorsko pravo traje za života autora te još sedamdeset godina nakon njegove smrti, bez obzira na to kad je djelo zakonito objavljeno¹³. Ako su djelo stvorili koautor¹⁴, vrijeme se računa od smrti koautora koji je najduže živio.

O autorskom pravu treba još reći da je nasljeđivo, nije prenosivo (osim u sklopu nasljeđivanja) i ne može biti predmet ovrhe.

¹² Gliha, str. 7.; više o ograničenjima v. u poglavlju 3.8.

¹³ Čl. 99. ZAP-a.

¹⁴ Detaljno o koautorima v. u poglavlju 3.3.

III.

AUTORSKO PRAVO
U ARHITEKTURI

3.1. Djelo arhitekture kao autorsko djelo

Položaj djela arhitekture kao autorskog djela poboljšan je stupanjem na snagu novog ZAP-a. Naime, u prijašnjem Zakonu djelo arhitekture nije bilo posebno i izričito navedeno kao autorsko djelo, već je taj zakon u čl. 3. propisivao da se autorskim djelom smatraju »djela s područja slikarstva, kiparstva, arhitekture i grafike, bez obzira na materijal od kojega su izrađena...«, a također i »planovi, skice i plastična djela, koji se odnose na geografiju, topografiju, arhitekturu ili drugo znanstveno ili umjetničko područje«¹⁵. Takvim je uređenjem autorima djela arhitekture pružena opća zaštita, bez dodatnih odredbi koje bi proizlazile iz posebnosti ove vrste djela te, kao takve, pružale kvalitetnije mogućnosti zaštite njihovih prava.

U novom ZAP-u djela arhitekture izdvojena su iz gore navedene formulacije te su posebno navedena pri nabranju primjera autorskih djela u članku 5., a u tekstu zakona sadržan je i određen broj odredbi koje se odnose upravo tu vrstu djela.¹⁶ Kako ZAP ne razrađuje pojam djela arhitekture, njegov opseg i sadržaj utvrđuju struka, praksa i teorija. Međutim, ipak bi bilo korisno kad bi i sam zakonski tekst naveo primjerice što sve spada pod opseg djela arhitekture, kao što to čini slovenski *Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah*, koji za primjer navodi skice, nacрте i izvedene objekte s područja arhitekture, urbanizma i krajobrazne arhitekture¹⁷. Doduše, ZAP neovisno o djelu arhitekture propisuje da autorsko djelo predstavljaju i »prikazi znanstvene ili tehničke prirode kao što su crteži, planovi, skice, tablice i dr.«, pa ta odredba štiti i pisana autorska djela arhitekata.

Naravno, sukladno općenitoj definiciji autorskog djela iz čl. 5, i autorsko djelo arhitekture mora biti originalno intelektualno ostvarenje, individualnog karaktera, a zaštitu uživa i ako nije u potpunosti dovršeno. Također, kao samostalna autorska djela štite se i sve prerade i prilagodbe djela arhitekture, koje ispunjavaju uvjet originalnosti i individualnosti.

Teorija nudi definicije djela arhitekture, pa se tako npr. navodi da djelo arhitekture predstavljaju »sve građevine i slične konstrukcije što sadržavaju elemente izvor-

¹⁵ Čl. 3. starog *Zakona o avtorskom pravu* (NN 9/99., 76/99., 127/99.).

¹⁶ Npr. čl. 79/4,5, čl. 82, čl. 92 ZAP-a i sl.

¹⁷ Čl. 5, st. 2., toč. 9. *Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah*.

nosti i stvaralaštva u odnosu na oblik ili ukras neovisno o njihovoj namjeni¹⁸. Ukoliko propisi ne isključuju izričito pojedine vrste arhitektonskih ostvarenja iz zaštite autorskim pravom, *pojam djela arhitekture uključuje i djela unutarnje arhitekture (unutarnje uređenje prostora), vanjski izgled zgrade (npr. fasade), te djela vrtna ili krajobrazne arhitekture* — građevine uživaju zaštitu bez obzira na vrstu ili namjenu, sve dok je *prisutna izvornost*¹⁹. Pojam djela arhitekture obuhvaća djelo u svim fazama izrade — planove, nacрте, skice, tabele, plastične prikaze, kao i već izgrađene objekte.

Važno je napomenuti da ZAP ne isključuje pojedine vrste objekata iz autorsko-pravne zaštite, što znači da su načelno zaštićene sve one građevine koje zadovoljavaju zakonom propisane uvjete, uključujući stambene zgrade, obiteljske kuće, poslovne zgrade, spomenike, mostove i druge objekte.²⁰ Neki od tih objekata isključeni su npr. iz zaštite u SAD-u, a njihovo pravo također detaljnije regulira koje su vrste objekata zaštićene²¹.

U praksi može doći do problema prilikom traženja odgovora na pitanje je li određeno djelo arhitekture uistinu autorsko djelo. Naime, djela arhitekture u okviru autorskog prava specifične su prirode, jer arhitektura kao struka spaja tehniku i umjetnost, pa karakter autorskog djela ostvaruje kroz svoj stvaralački i umjetnički aspekt, a znanstveni i tehnički elementi su instrumenti koji omogućuju stvaranje autoru — arhitektu. Henneberg ističe kako domaća sudska praksa priznaje zaštitu onim djelima arhitekture koja odlikuje umjetnički karakter, a ne konstruktorskom dijelu posla koji predstavlja dio područja tehnike²². Međutim, ZAP ne spominje umjetnički karakter kao uvjet zaštite, već traži originalnost. Iz navedenog proizlazi da svaki autor djela arhitekture koje ima originalni karakter može tražiti zaštitu svojih autorskih prava, bez potrebe da itko ocjenjuje umjetničko-estetsku vrijednost njegovog ostvarenja. Prednost originalnosti, kao objektivne kategorije, nad poprilično subjektivnim prosuđivanjem prisutnosti umjetničkog ili estetskog, trebala bi autorima arhitektonskih ostvarenja pružiti sigurnost i povjerenje u zaštitu njihovih autorskih prava.

Smjernice UIA²³, slično svemu navedenom, ističu da zaštitu autorskog prava uživaju »originalna arhitektonska djela materijaliziranog izražajnog oblika«, s time da pobliže objašnjavaju kriterij originalnosti: djelo ne mora biti radikalna i dosad nevidena novost u struci, odnosno *inovativnost nije uvjet, već je bitno da je djelo nastalo kreativnim radom i stvaralačkim naporima arhitekta* (a ne samo kao produkt funkcionalnih zahtjeva i rezultat tehničkih kalkulacija) i da nije kopija nekoga postojećeg djela. Spomenuti treba da se originalnost također može manifestirati (a time i biti zaš-

¹⁸ Henneberg, I., *Autorsko pravo*, 2001., str. 102.

¹⁹ Henneberg, str. 103.; čl. 5. ZAP-a.

²⁰ Tako navode Preporučene smjernice UIA (Union Internationale des Architectes) Sporazum o preporučenim međunarodnim standardima za bavljenje arhitektonskom profesijom iz 2001. (u daljnjem tekstu: Smjernice UIA), kao i Tillman Prinz u članku »Autorsko pravo arhitekata«.

²¹ Vidi poglavlje 3.2.

²² Henneberg, str. 103.

²³ UIA — Union Internationale des Architectes (Međunarodna unija arhitekata).

tičena autorskim pravom) i kao nova kombinacija već poznatih elemenata²⁴, a ne nužno kao originalnost u kreiranju samih elemenata.

Sudovi u SAD-u postavili su, u pogledu kreativnosti i originalnosti, relativno niski prag koji autori moraju zadovoljiti da bi njihovo djelo bilo zaštićeno autorskim pravom; npr. u tom smislu jedna sudska odluka²⁵ ističe da originalnost u autorskom pravu nikako ne znači stupanj originalnosti koji se traži pri zaštiti patenta, te da termin »originalan« treba tumačiti u smislu da djelo duguje svoj nastanak autoru, pri čemu je bitno da *autor unese nešto više od samo trivijalne varijacije, nešto što je prepoznatljivo njegovo*, bez obzira koliko siromašan (u umjetničko-estetskom smislu) bio autorov doprinos. Veća inovativnost od navedene nije uvjet zaštite.

3. 2. Autorsko djelo arhitekture po pravu SAD-a

Autorskopravna zaštita arhitektonskih djela osobito je aktualno pitanje u SAD-u, gdje je od 1. prosinca 1990. na snazi *Zakon o autorskom pravu na djelima arhitekture*²⁶, donesen radi usklađenja pravne regulacije autorskog prava s odredbama Bernske konvencije. Taj Akt donio je poprilične razlike, a time i probleme, kako pravnicima, tako i svima onima koji sudjeluju u stvaranju arhitektonskog djela — arhitektima, investitorima, izvođačima radova, brokerima za nekretnine itd. Novi Akt se u primjeni pokazuje tek posljednjih godina, a sporovi nastaju prvenstveno zato što je, prema njegovim odredbama, zaštita arhitektonskih djela znatno jača u odnosu na ranije propise.

Naime, prije 1990. godine, arhitekti u SAD-u uživali su zaštitu samo u pogledu svojih crteža, nacрта i specifikacija, a ne i trodimenzionalnih, izgrađenih objekata, izvedenih prema autorovoj dokumentaciji. Drugim riječima, bilo tko je mogao sagraditi identični objekt, bilo na temelju fotografija, pregleda objekta, mjerenja ili skiciranja, a autor djela nije imao pravnog temelja za suprotstavljanje. Tek neovlašteno umnožavanje dokumentacije predstavljalo je povredu autorskog prava. Prema novom Aktu, međutim, zaštićen je dizajn zgrade izražen u opipljivom obliku, što uključuje samu zgradu, te arhitektonske planove i nacрте, s time da je autorsko pravo na zgradi odvojeno od autorskog prava na dokumentaciji, te se ta dva aspekta arhitektonskog djela odvojeno registriraju i štite²⁷.

Pojam »zgrada«, u smislu trodimenzionalne građevine koja uživa zaštitu, odnosi se na trajne i nepomične objekte namijenjene nastanjivanju ljudima, kao što su kuće i poslovne zgrade, kao i druge objekte namijenjene ljudskoj upotrebi, poput crkava, muzeja, sjenica i vrtnih paviljona. Akt, međutim, iz zaštite isključuje neke vrste obje-

²⁴ U tom smislu upućuju Smjernice UIA.

²⁵ Odluka u predmetu Alfred Bell & Co. protiv Catalda Fine Arts, Inc. (191 F.2d 99, United States Court of Appeals, Second Circuit).

²⁶ Architectural Works Copyright Protection Act, 1990.

²⁷ O registraciji opširnije u 3.7.

kata i to objekte koji nisu zgrade, poput mostova, brana, šetališta, petlji (u smislu cestovnih križanja), šatora, mobilnih domova i sl., a također su isključene i standardne konfiguracije prostora, kao i standardni elementi, kao što su vrata i prozori, te svi oni funkcionalni elementi čiji dizajn ili postavljanje zahtijevaju i uvjetuju praktične potrebe.

3.3. Autor djela arhitekture

ZAP ne sadrži konkretne odredbe o autoru djela arhitekture, pa je općenito bitno istaknuti da je *autor fizička osoba koja je stvorila autorsko djelo* (čl. 9, st. 1. ZAP-a), a smatra se, ako se ne dokaže suprotno, da je to osoba čije je ime (ili pseudonim, umjetnički znak ili kod) označen na primjercima djela ili pri objavi djela na uobičajen način (čl. 12., st. 1. ZAP-a).

Označavanje autorskog djela manifestiranje je *prava autora da bude priznat i označen kao autor djela*, što je jedno od njegovih moralnih prava (čl. 15 ZAP-a) — arhitekt svoje ime ili drugu autorsku oznaku stavlja na nacрте i druge projektne dokumente, a oznaku može staviti i na građevinu (dapače, *Kodeks strukovne etike hrvatskih arhitekata i inženjera u graditeljstvu*²⁸ čak, u članku 22., st. 3., ističe da ovlaštenu arhitektu ne smiju zatajiti svoje ime na izloženom projektu, na gradilištu ili za izvedeni graditeljski posao!).

Ako je više autora sastavilo svoja djela radi zajedničkog korištenja (sastavljeno djelo), svaki autor zadržava autorsko pravo na svojem djelu (čl. 10, st. 1.), a ako se radi o djelu koje je više osoba stvorilo zajedničkim radom, na način da se pojedinim doprinosima ne može samostalno koristiti, onda se radi o koautorstvu. Za razliku od autora sastavljenog djela, koautorima ne pripada autorsko pravo na onome što su oni pridonijeli u stvaranju djela, već svima pripada zajedničko autorsko pravo na djelu, što dovodi i do njihove znatno čvršće povezanosti — za objavu, korištenje, kao i izmjene djela svi koautori moraju dati pristanak (čl. 11., st. 4.).

Kod oba slučaja s više autora ZAP ističe kako svoje međusobne odnose autori prvenstveno reguliraju ugovorom (čl. 10, st. 2.; čl. 11, st. 5). Iako ljudi redovito zaziru od ugovornog reguliranja međusobnih odnosa gdje god to nije apsolutno neophodno, nikako ne treba zanemariti tu mogućnost. To osobito dolazi do izražaja kad su u pitanju djela arhitekture. Po svojoj prirodi, jasno je da izrada djela arhitekture opsegom posla, a time i uložnim trudom i vremenom predstavlja golem «autorski zaloga» u kojem nerijetko sudjeluje više autora, a količina financijskih sredstava uloženi u realizaciju tog djela dovodi i do velike vrijednosti mogućih sporova. Sukladno navedenom, najbolje bi bilo kada bi arhitekti koji sudjeluju u izradi projekta, odnosno u stvaranju djela arhitekture, ugovorom međusobno utvrdili sporna pitanja, a osobito imovinske aspekte njihovog odnosa, odnosno udio pojedinog arhitekta u koristima ostvarenim korištenjem djela. U nedostatku takvog ugovora, u slučaju spora može se

²⁸ Donesen od Skupštine Hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu 1998. godine, objavljen u *Narodnim novinama* br. 40/99; u daljnjem tekstu: Kodeks.

dogoditi da se njihovi odnosi rješavaju dugotrajnim i nepotrebnim povlačenjem po sudu. Međutim, treba naglasiti da se ugovorom ne može prenositi autorsko pravo kao takvo, odnosno ugovoriti da se nečiji autorski doprinos smatra djelom druge osobe. Autori su osobe koje su stvorile djelo, njegove dijelove ili doprinose, i to postaju samim stvaranjem svog djela. Kao što je već rečeno, autorsko pravo je neprenosivo.

Na pitanje tko može biti autor djela arhitekture, ZAP ne daje odgovor u smislu njegove stručnosti ili karakteristika. Prema ZAP-u, zaštita neće biti uskraćena osobi koja nije po struci arhitekt, a koja stvori autorsko djelo arhitekture. Bitno je da djelo ispunjava zakonom propisane uvjete.

Međutim, kako stvaranje djela arhitekture utječe na okolinu znatno više od autorskog djela u vidu slike ili romana, drugi propisi sadrže odredbe kojima je cilj spriječiti neovlaštene i nestručne osobe u bavljenju tim poslom, odnosno onemogućiti izgradnju objekta prema dokumentima sačinjenim od neovlaštene osobe. Tako *Zakon o gradnji*²⁹ u članku 33., st. 2. propisuje da investitor projektiranje (kao i provedbu drugih faza izvedbe projekta) mora povjeriti «osobama koje zadovoljavaju uvjete za obavljanje tih djelatnosti propisane ovim Zakonom», a u članku 35., st. 1. istog Zakona određeno je da projektant jest «fizička osoba ovlaštena za projektiranje prema posebnom Zakonu i propisima donijetim na temelju tog Zakona».

Relevantni posebni propis na koji se u ovom slučaju poziva *Zakon o gradnji jest Zakon o Hrvatskoj komori arhitekata i inženjera u graditeljstvu*³⁰. Taj Zakon izričito propisuje da je udruživanje u Komoru obvezno za sve ovlaštene arhitekate i inženjere koji obavljaju stručne poslove prostornog uređenja, projektiranja, stručnog nadzora i kontrole projekata³¹, a uvjet za upis u Komoru je (između ostalih) diploma odgovarajućeg fakulteta, tri godine rada po završenom studiju pod nadzorom ovlaštenog arhitekta i položen odgovarajući stručni ispit³². Iznimno, moguć je upis u Komoru osobe koja nije diplomirala na odgovarajućem fakultetu, ali samo ako ima najmanje deset godina rada u struci, a uz to se i svojim radom posebno istakla. Slično propisuje i *Statut Komore*³³, koji izričito kaže da se pravo na obavljanje gore opisanih poslova stječe upisom u *Imenik ovlaštenih arhitekata*³⁴. Ukratko, uvjet za izvedbu projekta i izgradnju određenog objekta jest da ga je izradio ovlašten arhitekt, a to svojstvo se stječe samo upisom u Komoru, uz ispunjavanje uvjeta koji jamče stručnost dotične osobe.

Vezano uz nove propise o autorskom pravu arhitekata u SAD-u (Akt iz 1990), a u pogledu autora djela arhitekture, Congressional Committee Report (Izveštaj Kongresnog odbora) koji se odnosi na ovo pitanje izričito navodi da zaštita

²⁹ *Narodne novine* br. 175/2003, 100/2004.

³⁰ *Narodne novine* br. 47/1998.

³¹ Čl. 1., st. 2. *Zakona o HKAIG*.

³² Uvjete za upis u Komoru uređuje članak 26., st. 2. *Zakona o HKAIG*.

³³ *Statut Hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu*, *Narodne novine* br. 40/1999.

³⁴ Čl. 4. st. 1. *Statuta HKAIG*.

nije ograničena samo na arhitekta, nego se odnosi na svakoga tko stvori djelo arhitekture, bez obzira na obrazovanje ili propise pojedinih država.

I kod nas bi neovlašteni autor djela arhitekture uživao zaštitu autorskim pravom jer ZAP ne pravi razliku, već štiti onoga koji je stvorio djelo neovisno o njegovim karakteristikama. Naravno, takvog »nadrinarhitekta«³⁵ trebale bi snaći odgovarajuće sankcije zbog kršenja drugih propisa!

3.4. Strukovna etika i zaštita autorskih prava

Opisane odredbe imaju cilj spriječiti nekvalificirane i nestručne pojedince u bavljenju arhitektonskom praksom, ali teško mogu zaustaviti stvaranje neprikladnih, nakaradnih ili estetski bezvrijednih djela od samih ovlaštenih arhitekata. Kriterij estetike nije odlučan kad je u pitanju zaštita autorskog prava jer poimanje ljepote varira, kako u vremenu, tako i od čovjeka do čovjeka. Međutim, sama struka bi svojim pravilima, njihovom primjenom te učinkovitim sankcijama trebala suzbijati neprihvatljivo ponašanje svojih pripadnika. Upravo takva pravila, proizašla iz same struke, trebala bi imati veći utjecaj na arhitekta nego apstraktna zakonska pravila.

Iako već spomenuti Kodeks strukovne etike³⁵ ne može zaštititi autorska prava arhitekata pred povredom počinjenom npr. od korisnika ili vlasnika objekta, trebao bi preventivno djelovati na pripadnike struke. Kodeks propisuje da su ovlašteni arhitekti općenito dužni poštivati autorska prava³⁶, a također potanje uređuje situacije u kojima više arhitekata radi na istom poslu, što je potencijalno problematična situacija.

Upravo je slučaj u kojem naručitelj »otpusti«³⁷ arhitekta pa želi angažirati drugog u literaturi spomenut kao riskantan za novog arhitekta³⁷ — prema Kodeksu arhitekt kojeg naručitelj pozove da preuzme posao na kojem je dotad radio drugi ovlašteni arhitekt, dužan je obavijestiti kolege koji već rade na tom poslu; prije nego preuzme posao mora se uvjeriti da su s njegovim prethodnikom ispunjene sve ugovorne obveze, a posao smije preuzeti samo ako time ne krši kolegijalna pravila³⁸. Povrh svega, o preuzimanju posla arhitekt je dužan obavijestiti Komoru, odnosno Razred arhitekata. Nadalje, ako preuzimatelj posla ne radi projekt iznova, već nastavlja rad na postojećem autorskom djelu svojeg kolege prethodnika, dužan je poštivati njegove upute, tražiti njegovu suglasnost za svaku promjenu koju želi učiniti u projektu te ga obavijestiti o svakoj promjeni u izvodenju gradnje³⁹.

Kako je za nepoštivanje odredbi Kodeksa nadležan *Stegovni sud Komore*, takva neprihvatljiva ponašanja unutar struke mogla bi i trebala bi biti sankcionirana i bez uplitanja redovnih sudova.

³⁵ V. bilješku br. 23.

³⁶ Čl. 11., st. 3. Kodeksa.

³⁷ Gallagher & Dawsey, *Architecture and Copyright law*, 2002.

³⁸ Čl. 18., st. 2. Kodeksa.

³⁹ Čl. 18., st. 3. Kodeksa.

Jedan od primjera u kojem bi solidarnost u struci mogla spriječiti povredu autorskog prava je slučaj dogradnje Ekonomskog fakulteta u Splitu, djela arhitekta Dinka Kovačića. Prema napisima u dnevnom tisku u tom slučaju dekan Fakulteta formalno je dao autoru djela priliku da izradi idejno rješenje i dokumentaciju za dogradnju, ali u roku od 60 dana koji je s obzirom na veličinu projekta bio apsurdan. Nakon toga, iako je autor napravio idejno rješenje, raspisan je javni natječaj. Strukovna udruženja (Društvo arhitekata Splita i Udruženje hrvatskih arhitekata) *pozvala su ovlaštene arhitekta na nesudjelovanje u izradi projekta jer takav postupak nikako ne bi bio u skladu s Kodeksom koji obvezuje ovlaštene arhitekta*⁴⁰.

3.5. Autorstvo na djelima nastalim u radnom odnosu

Novi je ZAP unio značajne promjene u korist autora upravo u pravnoj regulaciji stvaranja autorskih djela u sklopu radnog odnosa. Članak 75. ZAP-a definira autorsko djelo stvoreno u radnom odnosu kao djelo koje za vrijeme trajanja radnog odnosa kod određenog poslodavca stvori autor — zaposlenik izvršavajući svoje obveze ili po uputama toga poslodavca. U nastavku istog članka, propisano je da se odnosi u pogledu autorskog djela stvorenog u radnom odnosu uređuju ovim Zakonom, ugovorom o radu ili drugim aktom kojim se uređuje radni odnos (npr. pravilnikom o radu, kolektivnim ugovorom, sporazumom radničkog vijeća i poslodavca⁴¹ i sl. — naravno, o konkretnom poslodavcu ovisi koji od tih akata postoji).

Članak 76. ZAP-a regulira pravo iskorištavanja ovako stvorenih autorskih djela, propisujući da ako se u izvršavanju obveza iz radnog odnosa stvaraju autorska djela, ugovorom o radu određuje se, između ostalog, stječe li poslodavac pravo na iskorištavanje autorskog djela, te posebice, ako ga stječe, opseg i trajanje prava iskorištavanja.

U nastavku istog članka zakonodavac naglašava da *ako nije drukčije uređeno samim Zakonom, ugovorom o radu ili drugim aktom koji regulira radni odnos*, autorsko pravo na autorskom djelu zadržava autor bez ograničenja.

Ovdje je od izuzetne važnosti navesti odredbu iz članka 202., st. 6. ZAP-a (iz Prijelaznih i završnih odredaba ZAP-a), kojom je propisano da na autorska djela koja nastanu nakon stupanja na snagu ovoga Zakona u okviru radnog odnosa nastalog na temelju ugovora o radu zaključenog prije stupanja na snagu ovoga Zakona, primjenjivat će se tri godine od dana stupanja na snagu ovoga Zakona odredbe Zakona o autorskom pravu.

Dakle, ako je autor stvorio djelo arhitekture nakon 30. listopada 2003., kada je stupio na snagu novi ZAP, ali u sklopu radnog odnosa za koji je ugovor o radu sklopljen prije tog datuma, sve do 30. listopada 2006. odnos između autora i poslo-

⁴⁰ Jelača, M., *Zaštitimo djelo Dinka Kovačića!* (Slobodna Dalmacija, 7. i 8. listopada 2003.); Vidulić, S., *Novogradnja traži dogradnju i autora* (Slobodna Dalmacija, 19. listopada 2003.).

⁴¹ Sve su to akti kojima se prema Zakonu o radu (NN br. 38/95., 54/95., 65/95., 17/01., 82/01., 114/03., 142/03.) mogu regulirati pitanja iz radnog odnosa.

davca te pitanja relevantna za autorsko pravo nad tim autorskim djelom regulirat će odredbe starog Zakona (čl. 19. — čl. 24.). S obzirom na to da su te odredbe bitno drukčije, potrebno ih je ovdje navesti.

Čl. 19. starog Zakona, slično novom ZAP-u, propisuje da se autorskopravni odnosi glede djela stvorenih u radnom odnosu uređuju pravilnicima, kolektivnim ugovorima ili ugovorima o radu. Međutim, čl. 20. propisuje da »pravna osoba ili poslodavac imaju *isključivo pravo*, u okviru svoje redovne djelatnosti, za vrijeme od *pet godina*, *iskorištavati autorsko djelo* što ga je u izvršenju svoje radne obveze stvorio zaposlenik u toj pravnoj osobi odnosno kod poslodavca, *bez zahtijevanja odobrenja od zaposlenika — autora tog djela*« (rok od pet godina računa se od dana završetka djela). Isti članak propisuje da autoru pripada posebna naknada za takvo iskorištavanje autorskog djela, a ta bi naknada trebala biti proporcionalna »doprinosu što ga je korištenje njegova djela imalo na povećanje dohotka odnosno dobiti ili na obavljanje djelatnosti i izvršavanje zadaća te pravne osobe«. Ostala autorska prava pripadaju autoru, te ih se ne može ograničiti ugovorom ili drugim aktima, ali pitanje regulacije prava iskorištavanja djela je, gledano s imovinskog stajališta, ipak za autora jedno od najvažnijih.

Slično, ali još nepovoljnije za radnika — autora propisuje slovenski Zakon, prema kojem na poslodavca, *bez zakonske obveze plaćanja posebne naknade* kao u našem starom Zakonu, prelaze isključiva imovinska i druga prava autora na djelu stvorenom u radnom odnosu, za razdoblje od 10 godina od stvaranja djela (ukoliko nije drugačije ugovoreno), a i nakon tog razdoblja poslodavac može zahtijevati ponovni prijenos isključivih prava na njega, uz plaćanje primjerene naknade⁴².

Vrijeme stvaranja djela te vrijeme sklapanja ugovora o radu imaju ključnu ulogu, ukoliko su poslodavac i radnik — autor propustili regulirati to pitanje ugovorom o radu, a ono nije regulirano kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu ili sporazumom radničkog vijeća i poslodavca. Odredbe novog Zakona vrlo su povoljne za autora jer u nedostatku drugačijeg sporazuma s poslodavcem on uživa isključivo pravo iskorištavanja djela, iako je ono stvoreno u sklopu radnog odnosa, a odredbe starog Zakona daju isključivo pravo iskorištavanja djela poslodavcu, i to bez mogućnosti drukčijeg sporazuma. U tom slučaju, od velike je važnosti iznos naknade ugovoren s poslodavcem, iako je sad suviše upozoravati na to jer se stari Zakon ionako primjenjuje samo na već sklopljene ugovore o radu.

Za arhitekta koji će ubuduće sklopiti ugovor o radu, bitno je da znaju da odredbe ZAP-a idu u njihovu korist, a ako već ugovorom o radu prenose pravo iskorištavanja autorskog djela na poslodavca (što je vjerojatno jer poslodavac ipak želi imati koristi od radnika kojeg zapošljava), pregovorima s poslodavcem trebali bi isposlovati za sebe naknadu adekvatnu očekivanim koristima od iskorištavanja djela.

⁴² Čl. 101., st. 1. i 2. Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah.

U pravu SAD-a postoji institut zvan *work for hire* (doslovno prevedeno: rad za zaposlenog/unajmljenog), koji je najbliži stvaranju djela u radnom odnosu, ali ne i identičan. Naime, *work for hire* je i ono autorsko djelo arhitekta za koje je u ugovoru arhitekta i naručitelja izričito ugovoreno da će se smatrati takvim radom, posljedica čega jest da se naručitelj/investitor smatra autorom, odnosno nositelj je autorskog prava. Dok u našem pravu poslodavac može steći samo pravo iskorištavanja djela stvorenog u radnom odnosu, *u SAD-u se poslodavac (ili investitor/naručitelj u drugom slučaju) smatra autorom takvog djela*; takvo stajalište posljedica je različitog poimanja autorskog prava/copyrighta, o čemu više u nastavku.

3.6. Autorsko djelo izrađeno po narudžbi

Osim u sklopu radnog odnosa, autorsko djelo arhitekture (kao i druga djela) može biti izrađeno na temelju *ugovora o stvaranju autorskog djela po narudžbi*. S obzirom na prirodu djela arhitekture i financijska sredstva koja prate njegovu izvedbu, za pretpostaviti je da će djelo najčešće biti izrađeno u sklopu radnog odnosa ili na temelju narudžbe, pa treba razmotriti učinak ugovora o narudžbi na autorsko pravo.

Ovaj je ugovor u novom ZAP-u izdvojen u posebnu vrstu autorskopravnog ugovora⁴³, a u starom je zakonu samo uzgred spomenuto stvaranje autorskog djela na temelju ugovora o djelu, a na taj ugovor su se za sva daljnja pitanja primjenjivale odredbe ZOO-a. Kako nove odredbe ZAP-a o ovom ugovoru nisu osobito detaljne, zakonodavac jednako u čl. 55. ZAP-a propisuje supsidijarnu primjenu odgovarajućih odredbi ZOO-a, dakle za ona pitanja na koja odredbe ZAP-a ne daju odgovor bit će mjerodavne odredbe o ugovoru o djelu ZOO-a.

Čl. 73. ZAP-a kaže da se »ugovorom o stvaranju autorskog djela po narudžbi autor obvezuje stvoriti određeno autorsko djelo i primjerak tog djela predati naručitelju, a naručitelj se obvezuje autoru za to isplatiti ugovorenu naknadu ako ugovorom nije drukčije određeno«, s tim da se tim ugovorom također određuju i »obilježja, sastojci te rokovi predaje naručenog djela« (čl. 74/1 ZAP-a). Što se tiče nositelja autorskog prava, kad je djelo stvoreno temeljem narudžbe, *autorsko pravo na naručenom djelu zadržava autor bez ograničenja*, osim ako se sam autor i naručitelj u ugovoru nisu drukčije sporazumjeli ili tako propisuje neka posebna odredba zakona.

Odredba slovenskog Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (čl. 99, st. 3.), na primjer, ide više u korist naručitelja propisujući da autor zadržava autorsko pravo na djelu, osim prava distribuiranja (osim ako zakonom ili ugovorom nije drukčije određeno).

Ugovor mora biti sklopljen u pisanom obliku, a u njemu obvezno, uz ugovorne strane, mora biti određeno ili barem, iz formulacije, moguće odrediti o kojem se autorskom

⁴³ Čl. 73. i 74. ZAP-a.

djelu radi⁴⁴. Uputno je u ugovoru utvrditi *iznos naknade* koji će po stvorenom djelu pripasti autoru, *rok predaje djela* naručitelju, a i nije odviše u ugovor uključiti i *odredbu o autorskom pravu*. Ako tim ugovorom stranke sporazumno prenose neka prava na poslodavca, neophodno je utvrditi koja su to prava (npr. pravo umnožavanja, distribuiranja) te njihov *opseg* (isključivo, neisključivo, samo za potrebe određene djelatnosti), *trajanje* i *eventualna ograničenja*. Ugovorne strane također mogu izričito ugovornom odredbom naglasiti da sva moralna prava zadržava autor, iako to sam ZAP izričito navodi.

Ono što je bitno naglasiti svakom pravnom laiku jest da je ugovor instrument koji ugovorne strane mogu koristiti na način koji njima samima najbolje odgovara. Dok god poštuju prisilne pravne norme (kojih u ugovornom pravu nema puno), stranke ugovorom mogu odrediti što god žele — *detaljniji ugovori pružaju veću pravnu sigurnost, a to u stvarnom životu znači manju vjerojatnost nastanka spora, za koji rješenje neće predviđati već sam ugovor.*

Temeljna obveza autora jest *izraditi* naručeno autorsko djelo u skladu s ugovorom i po pravilima posla, u *vremenu određenom ugovorom*, odnosno, ukoliko rok nije ugovoren, u vremenu razumno potrebnom za takav posao, te ga *predati* naručitelju⁴⁵.

Autor je dužan naručitelju *omogućiti nadzor* nad obavljanjem posla i *davanje uputa* u skladu s prirodom posla — u našem pravu ta se odredba nalazi među odredbama koje reguliraju općenito ugovor o djelu, pa je bolje rješenje slovenskog prava koje u Zakonu o avtorskom pravu propisuje da naručitelj u ugovorima o narudžbi autorskog djela može nadzirati posao i davati upute ako time ne zadire u autorovu slobodu znanstvenoga i umjetničkog stvaranja (čl. 99., st. 2. toga Zakona). Takvu odredbu stranke mogu unijeti u ugovor, pa i podrobnije od toga utvrditi mogućnosti naručitelja što se tiče »miješanja« u posao autora.

S druge strane, temeljna obveza naručitelja jest primiti djelo, naručeno i izvršeno sukladno ugovoru i pravilima posla, te isplatiti autoru naknadu određenu ugovorom ili na drugi način (npr. tarifom ili drugim aktom)⁴⁶.

Ugovor o stvaranju autorskog djela prestaje izvršenjem djela i isplatom naknade, sporazumnim raskidom ugovora ili jednostranim raskidom od strane naručitelja u zakonom propisanim slučajevima⁴⁷.

⁴⁴ Sudska praksa kaže da odredba ugovora prema kojoj je određeno da je »predmet ugovora projektiranje i izvođenje građevinskih radova« ne čini predmet ugovora odredivim (Vts, Pž-3098/93 od 22. ožujka 1994.), a neodređenost ili neodredivost predmeta ugovora dovode do njegove ništavosti.

⁴⁵ Čl. 597/1,2, čl. 603/1 ZOO-a (čl. 607/1,2, čl. 613/1 ZOO/1991); Henneberg, I., *Ugovor o autorskom djelu*, 1997.

⁴⁶ Čl. 612. ZOO-a (čl. 622. ZOO/1991).

⁴⁷ Npr. u slučaju kad se izvođač niti po upozorenju *ne drži uputa* naručitelja (čl. 598. ZOO-a; čl. 608. ZOO/1991); kad izvođač *ne ukloni nedostatke djela* u primjerenom roku (čl. 608. ZOO-a; čl. 618. ZOO/1991); u određenim slučajevima i kad izvođač *kasni s poslom* (čl. 599. ZOO-a; čl. 609. ZOO/1991); u svakom slučaju, naručitelj može bilo kad raskinuti ugovor, sve dok djelo nije dovršeno, s tim da je u tom slučaju dužan isplatiti izvođaču ugovorenu naknadu, umanjenu za iznos troškova koje izvođač nije učinio, a koje bi bio dužan učiniti da ugovor nije raskinut (čl. 619. ZOO-a; čl. 629 ZOO/1991) — v. Henneberg I., *Ugovor o autorskom djelu*, str. 133.

3.7. Registracija kao preduvjet zaštite (u pravu SAD-a)

U hrvatskom pravu *registracija autorskog djela nije preduvjet zaštite autorskog prava* — ono je nastalo stvaranjem djela i od tog trenutka uživa pravo na zaštitu. Drugačiji režim, tzv. *copyright*, karakterističan je za SAD i druge zemlje anglo-saksonskog pravnog sustava (*common law* sustava), u kojem je registracija bitan korak u zaštiti djela.

Doslovni prijevod samog naziva »copyright« bio bi *pravo umnožavanja*, a kako je pravo umnožavanja tipično imovinsko pravo autora, očito je da se na autorsko pravo u anglosaksonskom pravu gleda prvenstveno iz imovinskopravne perspektive — rezultat toga su i različiti pravni učinci tog prava; primjerice ako nije drukčije ugovoreno, nositelj *copyrighta*, tj. *copyright owner* (u doslovnom prijevodu: vlasnik prava umnožavanja) na djelu stvorenom u radnom odnosu jest poslodavac, a u našem pravnom sustavu autorsko pravo nije prenosivo pa poslodavac stječe pravo iskorištavanja, a moralna prava (time i pravo da bude priznat i označen kao autor) bez ograničenja zadržava stvarni autor djela.

Međutim, suprotno uvriježenom mišljenju, ni u SAD-u registracija djela nije uvjet da bi djelo bilo zaštićeno autorskim pravom — nije obvezno čak niti staviti oznaku na djelu, u smislu © 2003. *Ivan Horvat* ili sl., već pravo na zaštitu nastaje samim stvaranjem djela. Ipak, registracijom se uvelike olakšava eventualni postupak zaštite pa će arhitekt koji nije registrirao svoje djelo imati puno uže mogućnosti u traženju naknade štete — ako je djelo registrirano prije povrede autorskog prava, arhitekt u SAD-u moći će potraživati od povreditelja tzv. *statutory damages*, kao i povrat troškova za odvjetnika, a u nedostatku registracije moguće je tražiti samo nadoknadu stvarno nastale štete i zaradu koju povreditelj ostvari zbog povrede, što je redovito vrlo teško dokazati.

Pojam »statutory damages« odnosi se na zakonom utvrđene iznose koji mogu ići do US\$ 20.000 po povredi, a ako je počinitelj postupao s namjerom, onda i do US\$ 100.000 po povredi.

Oznaka autorskog prava na djelu nije uvjet za zaštitu, ali je nužna ako arhitekt u postupku povodom povrede prava želi onemogućiti tzv. *prigovor »nevinog povreditelja«*⁴⁸ — naime, ako nije označen nositelj autorskog prava, a počinitelj povrede dokaže da se u dobroj vjeri pouzdao u nedostatak oznake, arhitekt će moći tražiti samo naknadu stvarne štete i ostvarenog profita.

Za kompletnu zaštitu potrebno je odvojeno, zasebnim registracijama, registrirati objekt (npr. zgradu ili drugo djelo) kao djelo arhitekture, te dokumentaciju (skice,

⁴⁸ U izvornom tekstu »defense of innocent infringement«, Allyn, B. C., *The Architectural Works Copyright Protection Act of 1990*.

nacrte i sl.) kao »grafička ili slikovna djela«⁴⁹, jer se jednom registracijom ne može obuhvatiti cjelovito djelo arhitekture sa svim svojim sastavnim dijelovima.

S obzirom na sve navedeno, imajući u vidu višestruke koristi zaštite, logično bi bilo da se arhitekti u SAD-u hrpimice koriste registracijom i time mogućnostima zaštite. Sama registracija ne zahtijeva osobito kompliciran postupak — potrebno je poslati ispunjen obrazac za prijavu Uredu za autorsko pravo pri Kongresnoj knjižnici⁵⁰, primjerak djela u obliku nacрта objekta te uplatiti iznos od US\$ 30. Stvarnost je, međutim, drugačija — iako je već gotovo 15 godina prošlo od stupanja na snagu novog Akta, on je još uvijek nov i nepoznat kako arhitektima tako i sudstvu pa se tek posljednjih nekoliko godina u praksi pokazuje primjena novih odredbi.

3.8. Ograničenja autorskog prava

ZAP propisuje određena sadržajna ograničenja autorskog prava na način da propisuje slučajeve u kojima je dozvoljeno korištenje djela i od neovlaštenih osoba, kao što je primjerice reproduciranje za privatno, nekomercijalno korištenje, a bez traženja posebne dozvole autora djela. Međutim, ZAP izričito određuje da u smislu takve reprodukcije izgradnja arhitektonskog objekta nije dopuštena (čl. 82. ZAP-a).

Autorsko pravo arhitekta ograničeno je na način da se u čl. 91/1 ZAP-a dopušta reproduciranje autorskih djela »trajno smještenih na ulicama, trgovima, parkovima ili drugim mjestima pristupačnim javnosti, te distribuiranje i priopćavanje javnosti takvih reprodukcija«. U tom smislu, *djela arhitekture slobodno se mogu fotografirati, snimati, slikati i sl., uz navođenje izvora i autorstva djela, ali ne i reproducirati u trodimenzionalnom obliku* (prema izričitoj odredbi čl. 91., st. 2. ZAP-a). Osim toga, na opisani način dopušteno je reproducirati *samo vanjski izgled* arhitektonskog objekta (čl. 92. ZAP-a).

ZAP također dopušta organizatorima javnih izložbi ili aukcija reproduciranje i distribuiranje autorskih djela arhitekture (između ostalog), putem plakata i kataloga za te izložbe ili aukcije, uz navođenje izvora i autorstva, a sve u svrhu promoviranja, te u opsegu potrebnom za postizanje te svrhe.

3.9. Načini povrede autorskog prava

Iako arhitekti nisu, poput pisaca, suočeni s masovnim fotokopiranjem svojih djela ili pak, širokom i nesavladivom mrežom raspačavanja piratskih CD-a poput glazbenika, i njihovo autorsko pravo treće osobe mogu povrijediti na razne načine. Djela arhitekture su također podložna kopiranju, kao i neovlaštenom reproduciranju podataka pohranjenih u elektronskom obliku, ali upravo zbog dugovječne prirode zgrada ili drugih objekata i njihovog smještaja na javnom, svima uočljivom mjestu, povreda u vidu narušavanja izgleda izgrađenoga arhitektonskog djela može godinama svakodnevno nanositi štetu autoru te vrijeđati njegovu čast ili ugled.

⁴⁹ U izvornom tekstu »graphic or pictorial works« — u našoj kategorizaciji (prema ZAP-u) ti dokumenti bi spadali pod prikaze znanstvene ili tehničke prirode, u skladu sa čl. 5., st. 2. ZAP-a.

⁵⁰ Library of Congress — Copyright Office.

a. Izmjene i uništenje — kršenje moralnih prava autora

Kad je u pitanju izgrađeno djelo arhitekture, najčešće povredu izmjenom djela čini aktualni vlasnik objekta koji će redovito smatrati kako ima pravo na takav zahvat. Takav stav vlasnika proizlazi iz dvojne prirode djela arhitekture — ono je istovremeno predmet autorskog prava, zaštićen autorskopravnom vlašću svog autora te nekretнина, tj. vrlo vrijedan objekt zaštićen pravom vlasništva. Umjesto uzaludnog raspravljanja o tome koje je pravo jače, trebalo bi se koncentrirati na suživot dvaju prava, odnosno na usklađivanje vlasnikovog prava na izmjene djela sa zaštitom prava autora.

Izmjene djela mogu biti različitog stupnja — od izmjena uvjetovanih funkcionalnošću, nepotrebnih izmjena, pa do deformiranja djela, njegovog unakaženja i, na koncu, potpunog uništenja.

Osnovna odredba ZAP-a o ovom pitanju sadržana je u čl. 16., te glasi:

»Autor ima pravo usprotiviti se deformiranju, sakaćenju i sličnoj izmjeni svojega autorskog djela, te uništenju kao i svakom korištenju autorskog djela na način koji ugrožava njegovu čast ili ugled.«

Pravo suprotstavljanja izmjenama jedno je od temeljnih moralnih prava autora. Očito je, međutim, da se autor ne može usprotiviti svakoj izmjeni djela, već samo onoj koja na opisani način utječe na njegovu čast ili ugled, a to pravilo još više dolazi do izražaja u posebnim odredbama koje se odnose na djelo arhitekture.

Ako se radi o izmjeni djela arhitekture, ZAP u čl. 79., st. 5. ukazuje na to da se moraju uzeti u obzir interesi vlasnika djela, *što se prvenstveno odnosi na slučaj kada potreba za izmjenama proizlazi iz sigurnosnih ili tehničkih razloga*, čemu se arhitekt ne može protiviti. U slučaju obnove djela, autor se ne može protiviti korištenju drugih materijala u postupku obnove ako su

- materijali od kojih je djelo napravljeno pokazali nedostatke za korištenje ili
- te materijale nije moguće nabaviti ili
- njihovo nabavljanje dovodi do nerazmjernih poteškoća ili nerazmjernog troška.

Ako je vlasnik u skladu sa zakonom izvršio izmjenu na objektu, sukladno navedenim odredbama, ono što arhitekt može učiniti u svrhu očuvanja svog ugleda jest da uz oznaku njegovog imena na zgradi (ako postoji oznaka) vlasnik stavi *napomenu o izmjenama i vremenu kad su one učinjene*. Naravno da će u nekim situacijama biti teško utvrditi jesu li konkretne izmjene funkcionalno neophodne, odnosno bi li se isti cilj mogao postići i izmjenama koje bi manje mijenjale izgled djela.

Naš ZAP ne stupnjuje jačinu povrede učinjene izmjenama, ali u samom postupku zaštite, osobito ako se radi o naknadi štete, priroda izmjena bit će relevantna. Tillman Prinz⁵¹ ističe da svaka izmjena učinjena na vidljivom obliku djela načelno jest negativni utjecaj, osim takvih neznatnih promjena koje su po svojoj prirodi nebitne. Deformiranje, međutim, spada pod viši pojam, tj. teži slučaj negativnog utjecaja te se odnosi na izobličjenje ili mijenjanje stvarnih bitnih crta djela.

⁵¹ Prinz, T., *Autorsko pravo arhitekata u njemačkom pravu*.

Krajnji oblik izmjena jest potpuno uništenje djela, o kojem je *vlasnik djela dužan obavijestiti arhitekta*, a kojemu se *arhitekt ne može usprotiviti*, već samo može zahtijevati da mu se *dopusti fotografiranje i preda primjerak nacrti djela* (čl. 79., st. 4. ZAP-a). Razlog tome jest taj što se uništenjem djela ne šteti časti ili ugledu arhitekta na način da ga javnost percipira autorom izmijenjenog djela pa iako uništenje predstavlja velik udarac za duhovnu vezu arhitekta i djela, ipak ne predstavlja kršenje moralnih prava u mjeri u kojoj to jest deformiranje, unakaženje ili tomu slične izmjene.

b. Reprodukcija i distribucija

Autor djela arhitekture načelno je nositelj isključivog imovinskog prava reproduciranja i distribuiranja svog autorskog djela, kako u vidu umnožavanja dokumenata tako i izgradnje samog objekta iz projektne dokumentacije. To se odnosi na slučaj kada autor nije na drugoga prenio neko od tih prava, putem ugovora o radu, ugovora o stvaranju djela po narudžbi ili drugog autorskopravnog ugovora, jer u tom slučaju *ugovorne odredbe imaju prednost pred zakonom*.

Povreditelj autorskog prava može biti investitor, naručitelj ili korisnik koji neovlašteno umnožava projektnu dokumentaciju, i/ili je rabi za svrhe koje nisu predviđene i obuhvaćene ugovorom ili, pak, izvođač koji gradi objekt prema projektu koji nije ovlašten koristiti. Primjeri iz prakse SAD-a pokazuju da osobito graditelji, odnosno izvođači radova nisu svjesni postojanja zaštite autorskih prava kakvu predviđa novi Akt iz 1990; sudovi su tamo već donosili poprilično teške odluke — nalagali su prestanak gradnje i rušenje izgrađenog objekta, te dodjeljivali visoke iznose naknade, odnosno nalagali predaju zarade ostvarene povredom⁵².

Nadalje, zbog povrede autorskog prava arhitekata u SAD-u »stradavaju« i brokери nekretninama, nesvjesni činjenice da od 1990. godine arhitekt kao nositelj autorskog prava ima isključivo pravo umnožavati dokumentaciju, konstruirati građevinu na temelju nacrti, pripremati derivativne radove iz nacrti, te distribuirati primjerke zaštićenog djela javnosti. Do povreda dolazi jer brokери sklapaju sporazume s izvođačima, pouzdajući se u to da su dotični pribavili sve potrebne dozvole vezane uz autorstvo projekta izgrađenog objekta, što nije uvijek slučaj.

Udruge brokera u SAD-u upozoravaju svoje pripadnike na takve slučajeve. Primjerice, jednog od njih zadesila je tužba zbog povrede autorskog prava nakon što je putem standardnog sporazuma dogovorio s graditeljem/izvođačem da će prodavati određenu kuću. Izvođač mu je dao primjerak nacrti kuće koji je broker marljivo rabio u svrhe reklamiranja, davao primjerke potencijalnim kupcima, priložio je smanjene nacрте uz letke kojima je oglašavao prodaju i sl. Kao rezultat njegovog truda kuća je prodana, a interes stvoren promidžbom doveo je do novih ugovora na temelju kojih je izvođač izgradio još kuća po malo izmijenjenoj verziji istog predloška. Broker je primio proviziju za prodaju svih tih kuća.

⁵² Hill, D.J.; Letson, W.W., *Builder beware*.

Međutim, on nije znao da *izvođač nije priskrbio dozvolu firme — autora dizajna, da upotrijebi taj dizajn u gradnji spomenutih kuća*. Kad je spomenuta firma saznala da se planovi koriste za gradnju bez ovlaštenja, podnijela je tužbu protiv izvođača, ali i protiv brokera, tvrdeći da je on također počinio povredu autorskog prava. Dva su temelja na koje se pozivao arhitekt — *prvi, da reklamiranje i prodaja kuće sagrađene prema dizajnu koji predstavlja povredu autorskog prava u principu jest distribucija primjerka kojim je povrijedeno autorsko pravo, te drugi, da je sam broker počinio povredu time što je neovlašteno umnažao nacрте u reklamne svrhe*. Tužitelj je tražio naknadu izgubljene zarade u vidu onoga što bi naplatio za korištenje tih nacrti u gradnji, a također i predaju svih provizija koje je broker zaradio prodajom kuća sagrađenih po spornih nacrtima.

Nehotični je povreditelj bio zgrožen time jer se uvijek pouzdao u to da su izvođači pribavili potrebna ovlaštenja pa ni u ovom slučaju nije imao razloga sumnjati u to, ali problem je bio u tome što neznanje načelno nije prihvatljiva obrana kad se radi o tužbama zbog povrede autorskog prava. Američko autorsko pravo zauzelo je stav da je bolje (za svaku sigurnost) smatrati odgovornima i »nedužne« povreditelje, a onima koji su to činili s namjerom još nadodati i posebne kazne na obvezu naknade štete. Da konkretni slučaj nije završio nagodbom, naknada štete vjerojatno bi bila znatna.⁵³

Treba naglasiti da povrede u vidu izgradnje istog ili sličnog objekta (reprodukcija već izgrađenog objekta) mogu biti manje ili više očite. Jasan slučaj neovlaštene reprodukcije postoji tamo gdje povreditelj umnoži izvorne nacрте, ili neovlašteno izgradi objekt iz samih izvornika ili prema izvornom objektu. Međutim, u SAD-u, kako npr. navodi jedan od autora⁵⁴, *u slučajevima gdje se kopiranje ne može dokazati, ono će se pretpostaviti tamo gdje nositelj autorskog prava dokaže da je povreditelj imao pristup izvornom radu, a postoje dostatne sličnosti između dvaju djela*. Ne zahtijeva se savršena reprodukcija ni svjedočenje stručnog vještaka, već je mjerilo *oko običnog promatrača* i odgovor na pitanje bi li taj promatrač smatrao da je reprodukcija proizašla iz izvornika. Tamo gdje je sličnost velika, pristup djelu se podrazumijeva.

⁵³ Stevens, E.; *Copyright Infringement and the Use of Architectural Works: What REALTORS® Need to Know*.

⁵⁴ Allyn, B.C., *The Architectural Works Copyright Protection Act of 1990*.

IV.

ZAŠTITA AUTORSKOG PRAVA

Za autora čije je autorsko pravo povrijeđeno, najbitnije su odredbe ZAP-a sadržane u poglavlju nazvanom »Zaštita prava u slučaju povrede« (čl. 172. — čl. 187.). Taj dio Zakona obuhvaća samo načelne odredbe o mogućnostima građanskopravne zaštite autorskog prava jer priroda samog zakona ne dopušta preveliku detaljnost, a na daljnji postupak zaštite primjenjuju se odredbe ZOO-a i *Zakona o parničnom postupku*⁵⁵. Odredbe novog ZAP-a znatno su detaljnije u odnosu na prijašnju regulaciju, podrobnije razrađuju varijante zaštite i time pružaju veću sigurnost autorima kad je u pitanju zaštita njihovih prava.

Autorsko pravo je po svom karakteru apsolutno, što znači da djeluje prema svakome. Dakle, za razliku od prava koje za određenu osobu proizlazi iz nekog konkretnog ugovora, posljedica čega jest da povredu tog prava može počinuti samo ugovorna strana, autorsko pravo djeluje na taj način da su ga svi dužni poštivati i suzdržati se od radnji kojima bi se to pravo vrijeđalo.

Osnovna odredba ovog poglavlja sadržana je u članku 172. ZAP-a, čije stavke 1. i 2. zbog važnosti ovdje navodimo u cijelosti:

(1.) *Nositelj prava iz ovoga Zakona koje mu je protupravno povrijeđeno, ima pravo na zaštitu tog prava.*

(2.) Ako nije što posebno propisano Zakonom, pravo na zaštitu iz stavka 1. ovoga članka ovlašćuje svojeg nositelja da od osobe koja je njegovo pravo povrijedila, ili njezinog sveopćeg slijednika, zahtijeva prestanak radnje koja to pravo vrijeđa i propuštanje takvih ili sličnih radnji ubuduće (*prestanak uzne-miravanja*), popravlanje nanesene štete (*naknada štete*), *plaćanje naknade za neovlašteno korištenje*, *plaćanje zakonom određenog penala*, vraćanje ili naknađivanje svih koristi koje je bez osnove stekla od povrijeđenog prava (*vraćanje stečenog bez osnove*), *utvrđenje učinjene povrede*, kao i *objavu pravomoćne presude* kojom je sud, makar i djelomično, udovoljio zahtjevu usmjerenom na zaštitu prava iz ovoga Zakona.

Međutim, odmah treba napomenuti da isti članak u stavku 7. isključuje mogućnost zaštite za tvorevine nastale povredom prava iz ovoga Zakona. To znači da una-

⁵⁵ Narodne novine br. 53/91, 91/92, 112/99, 117/03.

toč tome što neka intelektualna tvorevina udovoljava uvjetima originalnosti i individualnosti, njezin autor neće moći tražiti zaštitu u pogledu tog djela ako je to djelo stvorio povredom tuđeg autorskog ili srodnog prava.

Navedeni članak daje više mogućnosti autoru koji odluči sudskim putem ishoditi zaštitu svojih povrijeđenih prava ili otkloniti opasnost od povrede. Sukladno tome, autor odnosno nositelj prava obuhvaćenih ZAP-om može:

1. zahtijevati prestanak radnje kojom se vrijeđa njegovo pravo, kao i propuštanje takvih ili sličnih radnji ubuduće, dakle zabranu daljnje povrede — kako bi ostvario ovo pravo, nositelj prava mora se pozvati na svoje pravo, te dokazati da ga tuženik uznemirava, a *pritom ne mora dokazivati da tuženik nema pravo poduzimati sporne radnje*, već je na tuženiku teret dokaza — on mora dokazati svoj pravni temelj, ukoliko tvrdi da takav postoji (čl. 177. ZAP-a);

2. popravljanje štete nanesene autoru uslijed povrede njegovih prava — nositelj prava naknadu štete traži prema općim pravilima o popravljaju štete, sadržanim u ZOO-u (čl. 178. ZAP-a);

Iako bi bilo nemoguće ovdje detaljno objasniti principe naknade štete, bit će dostatno navesti osnovne podatke, s tim da osobito treba imati na umu kako su stupanjem na snagu novog ZOO-a znatno izmijenjena pravila o naknadi nematerijalne, odnosno prema novom nazivlju, neimovinske štete. Radi potpunosti, ovdje su paralelno navedene odredbe starog i novog zakona.

Prvenstveno, za nastanak odgovornosti za štetu potrebno *ispunjenje određenih pretpostavki, i to*⁵⁶:

- 1) postojanje *štetnika* (subjekta odgovornog za štetu) i *oštećenika* (subjekta koji zahtjeva odštetu);
- 2) počinjenje *štetne radnje* od štetnika;
- 3) *šteta* koja je nastala na strani oštećenika;
- 4) *uzročna veza* — šteta mora biti posljedica upravo štetne radnje štetnika;
- 5) štetna radnja mora biti *protupravna* u objektivnom smislu (biti protivna nekom pravnom pravilu) i u subjektivnom smislu (biti počinjena krivnjom štetnika — namjerno ili nepažnjom).

Definiciju štete možemo pronaći u čl. 1046. ZOO-a, prema kojem je šteta »umanjenje nečije imovine (obična šteta), sprječavanje njezina povećanja (izmakla korist) i povreda prava osobnosti (neimovinska šteta)«, za razliku od čl. 155. ZOO/1991, koji kao nematerijalnu štetu priznaje samo »nanošenje drugom fizičkog ili psihičkog bola ili straha«.

O *naknadi imovinske štete*, ZOO u čl. 1085. (čl. 185. ZOO/1991) kaže da je primarna dužnost odgovorne osobe uspostavljanje stanja koje je bilo prije nastanka štete, a ako to nije moguće ili ne otklanja štetu u potpunosti, štetnik će biti dužan isplatiti novčani iznos na ime naknade štete, koji će odrediti sud.

⁵⁶ Klarić, P., *Gradansko pravo*, str. 547.

Obveza naknade štete smatrat će se dospelom od trenutka kad je šteta nastala (čl. 1806. ZOO-a; čl. 186. ZOO/1991), a oštećenik prema zakonu ima pravo na naknadu obične štete, kao i izmakle koristi.

Kao što je gore navedeno, novi ZOO donosi izmijenjene odredbe o neimovinskoj šteti. Umjesto dosadašnjih taksativno navedenih pravno priznatih oblika neimovinske štete, za koje je oštećenik mogao dobiti novčanu naknadu (konkretno, prema čl. 200. ZOO/1991: za pretrpljene fizičke bolove, duševne bolove zbog smanjenja životne aktivnosti, naruženosti, smrti bliske osobe, povrede ugleda časti, slobode ili prava ličnosti, te pretrpljeni strah), novi ZOO tu štetu definira kao povredu prava osobnosti. Prava osobnosti nisu nabrojana taksativno, već samo primjerice, što znači da, osim izričito spomenutih prava na život, tjelesno i duševno zdravlje, ugled, čast, dostojanstvo, ime, privatnost osobnog i obiteljskog života i slobodu (čl. 19. ZOO-a), zakon ostavlja mogućnost da oštećenik ostvari pravo na naknadu uslijed povrede nekog drugog prava osobnosti. Novost je, također, da su pravne osobe po pitanju prava na popravljavanje neimovinske štete izjednačene s fizičkim osobama, jer im ZOO priznaje sva prava osobnosti osim, naravno, onih usko vezanih uz biološku bit fizičke osobe (čl. 19/3 ZOO-a).

Što se naknade tiče, osim objavljivanja presude kao nenovčanog oblika naknade koji predstavlja moralnu satisfakciju oštećenoj strani, a koji je predviđen i ZAP-om za slučajeve povrede autorskog prava, ZOO predviđa i *pravičnu novčanu naknadu za učinjenu neimovinsku štetu* (čl. 1100. do 1102. ZOO-a). Kao što je spomenuto, naknada je po ZOO/1991. bila rezervirana samo za propisane oblike štete, a od stupanja na snagu novog ZOO-a, zasigurno će se povećati broj situacija u kojima će oštećenik moći ostvariti pravo na naknadu. Naravno, o pravu oštećenika na pravičnu novčanu naknadu odlučivat će sud u svakom konkretnom slučaju, i to samo ako utvrdi da *težina povrede i okolnosti slučaja* opravdavaju dosuđivanje naknade, te uvijek vodeći računa o cilju kojem ona služi, kao i o tome da se njome ne pogoduje težnjama nespojivim s naravi i društvenom svrhom naknade (čl. 1100. ZOO-a). Dakle, svaka povreda prava osobnosti ne znači ujedno da će sud u konkretnom slučaju naći opravdanom dosudu pravične novčane naknade.

Po prirodi stvari, neimovinska šteta autora, kao posljedica povrede autorskog prava, odnosit će se prvenstveno na *povredu ugleda i časti*. Međutim, tek će buduća sudska praksa, utemeljena na novim zakonskim odredbama, pokazati koje će još povrede prava osobnosti u ovoj domeni sudovi prepoznati kao relevantne za dosuđivanje pravične novčane naknade.

U svezi s naknadom štete zbog povrede autorskog prava, značajna je presuda Visokog trgovačkog suda u Zagrebu, od 2. prosinca 2003. godine (br. Pž-6991/02), s obzirom na to da se odnosi upravo na povredu autorskih prava arhitekata.

Naime, u tom predmetu, tužitelj rad je prihvaćen na natječaju, međutim, tuženik je u izvedbi bitno odstupio od idejnog rješenja tužitelja. Prvostupanjski sud je

utvrdio postojanje povrede autorova moralnog prava u tom slučaju, nastale deformiranjem, sakaćenjem i drugim mijenjanjem autorskog djela od strane tuženika, te je dosudio autoru naknadu u iznosu od 5.000,00 kn.

Međutim, drugostupajski sud je odlučio da se taj iznos ne može smatrati pravednim u konkretnom slučaju, te je ocijenio prikladnim iznos od 20.000,00 kn. Osim iznosa, osobito su bitni kriteriji navedeni u citiranoj odluci, a kojima se sud rukovodio prilikom odlučivanja o visini naknade. Konkretno: da je povreda učinjena zbog *stjecanja imovinske koristi* (s obzirom na to da je zgrada napravljena u komercijalne svrhe), da je povreda *trajna*, a šteta koju je prouzročila ima *dugotrajne posljedice*, te da treba voditi računa o *poruci koju određivanjem iznosa sud šalje* kako tuženiku, tako i široj javnosti, a koja »ne smije biti izvan konteksta vremena i prostora u kojem živimo«.

Sud je još uzeo u obzir činjenicu da je tuženik *naružio cjelovitost djela*, a da pritom *nije povrijedio čast i ugled* tužitelja kao autora, te je u presudi istaknuo kako »naknada za povredu moralnog prava *ne može biti veća od iznosa naknade koju je autor dobio za svoje rješenje*«.

Ta je presuda vrlo značajna za autore/arhitekta, jer će navedeni okvirni kriteriji pomoći onim arhitektima koji će biti primorani u budućnosti sudskim putem štiti svoja autorska prava.

3. plaćanje naknade za neovlašteno korištenje — ova zakonska opcija omogućuje nositelju prava da od osobe koja je povrijedila njegovo pravo neovlaštenim korištenjem (dakle, bez valjanog ugovora ili odobrenja odgovarajuće udruge) zahtijeva naknadu koja je uobičajena za tu vrstu korištenja ili naknadu koja je propisana, sukladno Zakonu, cjenikom odgovarajuće udruge za kolektivno ostvarivanje prava (čl. 179. ZAP-a; *na umu treba imati da se ova mogućnost, kao i druge ovdje navedene, ne odnosi konkretno na arhitekta, već na autore općenito, što znači da će okolnosti svakog slučaja biti ključan element u određivanju stvarnih mogućnosti*);

4. plaćanje penala — ova mogućnost dana je nositelju prava čije je imovinsko pravo ili pravo svrstano u kategoriju *Druga prava autora* povrijedeno namjerno ili krajnjom nepažnjom, a odnosi se na traženje (naravno, od osobe koja je namjerno ili krajnjom nepažnjom povrijedila to pravo) naknade u dvostrukom iznosu od ugovorene, odnosno od uobičajene naknade, ako naknada nije ugovorena (čl. 183. ZAP-a);

5. vraćanje stečenog bez osnove — u pogledu ove mogućnosti ZAP u čl. 179. propisuje da ako je bespravno korištenjem kojeg prava iz samog Zakona stečena neka korist, nositelj prava ima pravo zahtijevati tako stečenu korist prema općim pravilima o stjecanju bez osnove (opća pravila o stjecanju bez osnove nalaze se u ZOO-u, čl. 1111. do 1120., odnosno čl. 210. do 219. ZOO/1991);

6. utvrđenje učinjene povrede — nositelj prava/tužitelj može u tužbi zahtijevati da se u presudi izričito utvrdi da je tuženik počinio povredu prava tužitelja;

7. objavu pravomoćne presude kojom je, makar i djelomično, udovoljeno zahtjevu za zaštitu prava — pod objavom Zakon podrazumijeva objavu u sredstvima javnog

priopćavanja, i to na trošak tuženika; ovisno o okolnostima konkretnog slučaja, Sud pri odlučivanju o ovom zahtjevu može odlučiti da se ne objavi čitava presuda, već samo njezin dio, ali to mora biti izreka presude (dio u kojem je odlučeno o tome usvaja li se ili odbija tužbeni zahtjev) kao i onaj dio iz kojeg je vidljivo o kakvoj se povredi radi i tko je povrijedio odnosno pravo (čl. 180. ZAP-a);

Osim opisanih zahtjeva, ZAP također omogućuje autoru čije ime, pseudonim ili druga umjetnička oznaka nisu navedeni prilikom korištenja djela, ili su pogrešno ili nepotpuno navedeni, da zahtijeva od osoba koje koriste djelo, naknadno odnosno ispravno navođenje autora (čl. 182. ZAP-a).

Prema članku 181. ZAP-a, nositelj prava čije je isključivo pravo povrijedeno »ima pravo zahtijevati uništenje, odnosno preinačenje svih primjeraka koji su bespravno izrađeni ili stavljeni na tržište ili su namijenjeni stavljanju na tržište«, ili umjesto toga, zahtijevati predaju tih primjeraka uz naknadu ne veću od troškova proizvodnje (st. 2). Međutim, stavak 3. istog članka izričito propisuje da se navedene odredbe primjenjuju na arhitektonska djela samo ako postoji posebno opravdan razlog za njihovo uništenje odnosno predaju. Ovakva odredba je razumljiva kada se u obzir uzme činjenica da iza izgrađenog djela arhitekture stoji znatno više sredstava nego iza, primjerice, piratskog audio ili video CD-a, te da to povlači bitno pitanje sukoba prava vlasništva nad izgrađenim objektom i autorskog prava.

Što se *zastare* tiče, *pravo na zaštitu autorskog prava ne zastarijeva*, ali zahtjevi koji su po svojoj naravi obveznopravni (poput primjerice zahtjeva za naknadu štete), zastarijevaju prema općim pravilima o zastari, prema *Zakonu o obveznim odnosima* — opći rok za zastaru potraživanja je 5 godina, ako nije utvrđen posebni rok zakonskom odredbom (npr. potraživanje naknade štete zastarijeva za 3 godine otkad je oštećenik doznao za štetu i štetnika, a najkasnije 5 godina od nastanka štete⁵⁷). To, u biti, znači da autor uvijek može zahtijevati prestanak povrede svoga autorskog prava, ali neće moći postavljati druge zahtjeve ukoliko je nastupila zastara.

4.1. Privremene mjere

U sklopu ostvarivanja zaštite svojih prava, autor/nositelj prava može zahtijevati od suda određivanje i provođenje privremene mjere, temeljem članka 185. ZAP-a. Na taj način može, *i prije donošenja presude, ishoditi provođenje mjera koje mogu spriječiti povredu njegovih prava ili zaustaviti već započete protupravne radnje, odnosno spriječiti ili zaustaviti nastajanje štete*.

Prema ZAP-u, određivanje privremene mjere može prijedlogom zatražiti ovlaštena osoba koja učini vjerojatnim da je neko pravo iz ZAP-a povrijedeno ili da postoji neposredna opasnost od povrede tih prava. Iz te zakonske formulacije vidljivo je da nositelj prava ne mora dokazati izvjesnost povrede, odnosno opasnosti, već je dovoljno postojanje vjerojatnosti, što je znatno lakši zadatak — dostatno je da više argumenata govori u prilog tvrdnjama nositelja prava nego protiv njih⁵⁸.

⁵⁷ Čl. 230. ZOO-a (čl. 376. ZOO/1991).

⁵⁸ Triva, S., *Gradansko pamično procesno pravo*, 1978.

Od vrsta privremenih mjera sadržanih u spomenutom članku 185. ZAP-a za autore arhitektonskih djela najbitnijom možemo smatrati mjeru *zabrane nastavljanja započelih radnji* kojima bi se mogla nanijeti povreda prava ili zabrane nastavljanja takvih radnji (stavak 1., toč. 2.) — u tom smislu autor/arhitekt čije autorsko pravo vrijeđa građnja drugog objekta ili je vjerojatno da će takva građnja započeti može zahtijevati od suda zabranu daljnjih radova.

Osim opisane mjere, isti članak ističe i mogućnost određivanja mjere privremenog oduzimanja ili isključenja iz prometa predmeta odnosno sredstava kojima se povređuje ta prava ili koji služe za povredu, ili su nastali kao njena posljedica ili takvi koji mogu služiti kao dokazi o učinjenoj povredi. Iako se ova mjera ne čini osobito pogodnom kad su u pitanju djela arhitekture, treba uzeti u obzir da okolnosti povrede od slučaja do slučaja mogu biti vrlo različite pa ne treba isključiti niti jednu mogućnost.

Jednom kad je privremena mjera predložena od ovlaštene osobe, sud će biti dužan donijeti je ako suprotna strana ne dokaže, predloženjem isprave ili drugog dokaza, da ne vrijeđa pravo podnositelja prijedloga. Međutim, sud privremenu mjeru može donijeti i bez obavještanja protivne strane (osobe koja vrijeđa pravo predlagatelja mjere), ako postoji opasnost od otežavanja ili onemogućavanja kasnijeg izvođenja dokaza vezanih uz povredu, ili postoji opasnost od nastajanja teško nadoknadive štete ili opravdana opasnost da će privremena mjera biti neučinkovita ako protivna strana bude obaviještena.

Treba naglasiti, u svezi s određivanjem privremenih mjera u postupku zaštite autorskih prava, kako varijante mjera opisane u čl. 185. ZAP-a nikako nisu sve mogućnosti koje stoje na raspolaganju, već su to samo one mjere koje je zakonodavac smatrao najvažnijima za autore (stoga i formulacija »...sud može odlučiti *osobito*...«). Ovršni zakon⁵⁹ iscrpno regulira mogućnosti i pretpostavke određivanja privremenih mjera, sudsku nadležnost, vrijeme podnošenja i sadržaj prijedloga za određivanje privremene mjere, uz nabrojavanje vrsta privremenih mjera posebno za osiguranje novčanih i nenovčanih potraživanja (opet na način da se mjere navode samo primjerice, a ne isključivo).

Prema čl. 293., st. 1. *Ovršnog zakona*, privremena mjera može se predložiti prije pokretanja i tijekom sudskoga ili upravnoga postupka, te nakon završetka tih postupaka, sve dok ovrha ne bude provedena.

Ako je prijedlog za određivanje privremene mjere podnesen prije podnošenja tužbe ili pokretanja drugog postupka, sud će, u rješenju kojim se mjera određuje, odrediti i rok u kojem predlagatelj mora podnijeti tužbu, odnosno pokrenuti drugi postupak (čl. 303., st 1. *Ovršnog zakona*).

Dakle, što se tiče privremenih mjera, bitno je znati da za brze i učinkovite zaštitne mjere nije potrebno čekati sudsku presudu (što može trajati godinama), već se i prije pokretanja sudskog postupka može zatražiti određivanje privremene mjere, u obliku

⁵⁹ *Narodne novine* br. 57/96, 29/99, 42/00 (odluka USRH), 173/03, 194/03 (isp.), 151/04 i 88/05.

prikladnom i svrsishodnom za konkretni slučaj, a koja može ostati na snazi sve do donošenja pravomoćne presude, pa i duže (trajanje ovisi o traženju podnositelja prijedloga te odluci suda, a određuje se u rješenju kojim se određuje sama mjera). Rješenje kojim se usvaja prijedlog i određuje privremena mjera izvršava se odmah po donošenju, a također postoji mogućnost određivanja kazne, sa svrhom prisilnog provođenja privremene mjere⁶⁰.

4.2. Sudska nadležnost u postupku zaštite autorskog prava

U sporovima vezanim uza zaštitu autorskog prava nadležni su trgovački sudovi, i to prema odredbi članka 34.b, toč. 8. *Zakona o parničnom postupku*, koja glasi: »Trgovački sudovi u parničnom postupku u prvom stupnju sude (...) u sporovima koji se odnose na zaštitu i uporabu industrijskog vlasništva, autorskog prava i srodnih prava i drugih prava intelektualnog vlasništva, na zaštitu i uporabu izuma i tehničkih unaprjeđenja, te tvrtke, ako posebnim zakonom nije drugačije određeno«. O sporovima iz područja autorskog prava i srodnih prava, te drugih prava intelektualnog vlasništva odlučuju četiri trgovačka suda, Trgovački sud u Zagrebu, Trgovački sud u Osijeku, Trgovački sud u Rijeci i Trgovački sud u Splitu.

⁶⁰ Privremene mjere — Glava 31. (čl. 292 — 307) *Ovršnog zakona*; osobitu važnost kod povrede autorskog prava imaju privremene mjere kod osiguranja nenovčane tražbine (čl. 298, 299).

V.

DODACI

5.1. UGOVOR IZMEĐU ARHITEKTA I NARUČITELJA

PRIMJERI UGOVORNIH KLAUZULA O ZAŠTITI AUTORSKIH PRAVA
(uz obrazloženje)

S a d r ž a j

I. ODREĐIVANJE PREDMETA UGOVORA	44
II. ZAŠTITA AUTORSKIH PRAVA ARHITEKTA U RANIM FAZAMA PROJEKTA	45
III. NAČIN KORIŠTENJA AUTORSKOG DJELA	46
a. Odricanje od autorskih prava	46
b. Prenosanje prava iskorištavanja djela	47
c. Odnos glavnog arhitekta i drugih arhitekata koji sudjeluju u izradi djela	50
d. Mogućnosti daljnjeg prenošenja/osnivanja prava korištenja djela za treće ...	50
IV. RASKID UGOVORA	51
V. IZMJENE I PREINAKE DJELA	52

Prilikom stupanja u ugovorni odnos ugovorne strane često nisu svjesne činjenice da je ugovor, kao instrument reguliranja pravnih odnosa, elastičan i prilagodljiv potrebama i prilikama konkretnog slučaja, odnosno prirode odnosa među stranama. Posljedica toga jest da nerijetko, zbog nepoznavanja raspoloživih opcija, pojedini segmenti odnosa ostaju neregulirani, što poslije može dovesti do nepotrebnih sporova.

Sukladno tome, dakle, posebno treba istaknuti jedno od temeljnih načela obveznog prava — *načelo dispozitivnosti*: sudionici u pravnom prometu potpuno slobodno uređuju obvezne odnose, a jedina granica koju obvezno pravo postavlja strankama, jest da sadržaj pravnog odnosa bude *moгуć i dopustiv*; nastavno tome, nedopustiv je onaj sadržaj obveznopravnog odnosa koji je protivan Ustavom utvrđenim načelima društvenog uređenja, prisilnim propisima i pravilima morala. Tako postavljeno ograničenje ostavlja strankama prilično širok prostor za dogovor i oblikovanje ugovornih odredbi, što bi svaka strana trebala iskoristiti u pregovorima koji prethode sklapanju ugovora.

I. ODREĐIVANJE PREDMETA UGOVORA

Prilikom kreiranja ugovornih klauzula koje bi trebale učinkovito zaštititi autorska prava arhitekta, osnovno je utvrditi što predstavlja *predmet zaštite*, odnosno pojam autorskog djela arhitekture. Autor-arhitekt sam će najbolje znati koje dijelove svog rada želi obuhvatiti zaštitom, kao produkte svojih stvaralačkih napora. Djelo arhitekture obuhvaća kako *projektnu dokumentaciju* (pisane dokumente, crteže i sl.) tako i *djelo izraženo u trodimenzionalnom obliku* — svaki od tih segmenata može se poimence navesti (naravno, adekvatnim stručnim nazivima) te tako među ugovornim stranama isključiti svaku sumnju u to što je zaštićeno. *Međutim, izričito i precizno navođenje pojedinih sastavnih dijelova djela arhitekture je mogućnost kojom se mogu izbjeći ili ublažiti eventualni sporovi, ali ne i nužnost — ako ugovorne strane propuste na taj način specificirati predmet ugovora, kompletno autorsko djelo arhitekture uživat će zaštitu već po samom Zakonu.*

Također, važno je napomenuti da ZAP govori o djelima arhitekture općenito te pritom ne isključuje pojedine vrste objekata iz autorskopravne zaštite, što znači da su načelno zaštićeni svi oni objekti koji zadovoljavaju zakonom propisane uvjete, uključujući stambene zgrade, obiteljske kuće, poslovne zgrade, spomenike, javne i druge objekte (za razliku od toga, u pravu SAD-a su neki od tih objekata isključeni iz zaštite; njihovo pravo detaljnije regulira koje vrste objekata su zaštićene autorskim pravom).

Niže navedena klauzula (Primjer 1.) može poslužiti za primjer određivanja autorskog djela arhitekture.

• Primjer 1.

Pojam autorskog djela arhitekture obuhvaća cjelokupnu projektnu dokumentaciju koju je izradio arhitekt, u svrhu izrade projekta i izgradnje objekta utvrđenog ovim Ugovorom, u tu svrhu izrađene prikaze i trodimenzionalne modele, kao i dovršeni objekt, pod uvjetom da predmetno djelo ispunjava uvjete utvrđene člankom 5. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima.

Uz Primjer 1. treba napomenuti da se spomenuti uvjeti, propisani navedenim člankom ZAP-a, odnose na *originalnost djela arhitekture*, tako da *djela koja ne predstavljaju originalne intelektualne tvorevine individualnog karaktera ne uživaju zaštitu predviđenu zakonom*. Umjetničko-estetski karakter djela, pritom, nije presudan čimbenik.

Dakle, termin »objekt« općenite je prirode, a ugovorne ga strane uvijek mogu zamijeniti pojmom koji odgovara konkretnom djelu arhitekture (to može biti npr. zgrada ili bilo koje drugo djelo arhitekture, poput unutrašnjeg uređenja prostora ili krajobrazne arhitekture).

Nadalje, s obzirom na složenost procesa stvaranja djela arhitekture, od ideje i idejnog rješenja, pa do izvedbenog projekta i izvođenja radova kao krajnjeg rezultata, nije odveć podrobnije definirati koji dijelovi projektne dokumentacije predstavljaju autorsko djelo (vidi Primjer 2.).

• Primjer 2.

Pojmom *projektne dokumentacija* obuhvaćeni su nacrti, planovi, skice, bilješke, shematski, tabelarni i drugi prikazi te sva ostala dokumentacija koja predstavlja autorsko djelo glavnog arhitekta i drugih arhitekata koji sudjeluju u izradi projekta (u daljnjem tekstu: arhitekti), a stvorena je u sklopu i u svezi s izradom predmetnog projekta, bez obzira na to je li izražena u pisanom obliku, u obliku elektronskog zapisa pohranjenog na compact disku (CD-u), disketi, tvrdom disku ili drugom mediju, ili na drugi način fiksirana na materijalnu podlogu.

Uz navedene primjere dokumentacije za koje se očekuje da će arhitekt u sklopu svakog projekta izraditi ugovorna strana može dodati i druge segmente za koje očekuje ili zna da će biti izrađeni u konkretnom slučaju — iako gore navedena formulacija obuhvaća i »svu ostalu dokumentaciju«, poimenično navođenje relevantnih dijelova pruža dodatnu sigurnost autoru.

Kako broj arhitekata koji mogu sudjelovati u izradi projekta može varirati od slučaja do slučaja, ako samo jedan arhitekt nastupa kao projektant i sam izrađuje potrebnu dokumentaciju za cijeli ugovorom utvrđeni projekt, situacija će biti relativno jednostavna. S druge strane, ako više osoba sudjeluje u projektiranju, ugovorne strane mogu prilagoditi nazive prema vlastitom nahodanju i stručnoj terminologiji (npr. glavni arhitekt i njegovi pomoćnici, savjetnici, suradnici, glavni projektant i ostali projektanti i sl.). Uz to, treba naglasiti kako arhitekt, kad je u pitanju odnos prema naručitelju, *treba jednako razmišljati o zaštiti autorskih prava drugih osoba koje sudjeluju u projektu kao što to čini o zaštiti vlastitih autorskih prava* (pobliže kod Primjera 7., III. - c).

II. ZAŠTITA AUTORSKIH PRAVA ARHITEKTA U RANIM FAZAMA PROJEKTA

Ako arhitekt već prije potpisivanja ugovora s naručiteljem pristupi izradi djela arhitekture te naručitelju stavi na raspolaganje dijelove ili cjelinu projektne dokumentacije (u njezinom prvotnom, idejnom stadiju), bilo bi korisno *već tada sklopiti sporazum u pisanom obliku*, ugovor ili sličan dokument, *odredbama kojeg bi se, barem u najosnovnijim crtama, zaštitila autorska prava arhitekta*. Takav pisani dogovor imao bi svrhu spriječiti naručitelja u bilo kakvom iskorištavanju autorskog djela arhitekta, ako ne dođe do kasnijeg potpisivanja ugovora, odnosno konačnog angažiranja dotičnog arhitekta na predmetnom poslu.

Također, odredbe o zadržavanju, odnosno prenošenju prava iskorištavanja, mogu se uključiti u *pisanu ponudu* arhitekta jer prema članku 251/1 ZOO-a (čl. 31/1 ZOO/1991) ugovor je sklopljen onog trenutka kad ponuditelj primi izjavu ponudnog o prihvatu ponude.

Naravno, nerijetko će se dogoditi da arhitekt, ograničen stavovima i željama naručitelja, ne uspije osigurati potpisivanje bilo kakvog pisanog dokumenta koji bi štiti njegova prava. U tom slučaju mora biti svjestan da odredbe ZAP-a idu autorima u prilog jer je *autor taj kojemu pripadaju sva prava već po zakonu, a za prenošenje prava iskorištavanja propisan je pisani oblik ugovora*.

Arhitekti, koje okolnosti prisile da odmah u začetku svoj potpis stave na dokument koji sadrži odredbu o odricanju od svih autorskih prava, moraju biti svjesni činjenice da se *ne mogu odreći moralnih autorskih prava* i da je *takva odredba ništetna!*

To zakonsko pravilo im, u najmanju ruku, osigurava priznanje autorstva i pravo da se usprotive deformiranju, sakaćenju i sličnoj izmjeni svojeg djela, te takvom korištenju djela koje bi ugrozilo njihovu čast ili ugled. Sve to, naravno, uz ograničenja koja ZAP propisuje posebno za djela arhitekture, a koja proizlaze iz odnosa prava vlasništva i autorskog prava na djelu arhitekture (npr. nemogućnost autora da spriječi uništenje djela ili da se usprotivi izmjenama koje proizlaze iz sigurnosnih ili tehničkih razloga).

III. NAČIN KORIŠTENJA AUTORSKOG DJELA

a. Odricanje od autorskih prava

U interesu arhitekta je da u svrhu zaštite svojih autorskih prava naručiteljevo raspolaganje projektnom dokumentacijom ograniči na nužni minimum. Jasno je, međutim, da je cilj naručitelja stjecanje što širih prava na uporabu djela arhitekture (čak i postizanje potpunog odricanja autora od autorskih prava na djelu), jer će tako osigurati daljnje raspolaganje djelom i autorskim pravima, bez opasnosti od eventualnih ograničenja nametnutih od autora. *Stoga je nužno naglasiti da ZAP u članku 50. izričito propisuje da se autor »ne može odreći svojega autorskog prava«.* Ako autor potpiše ugovor u kojem je sadržana klauzula takve vrste, ona je protivna prisilnoj zakonskoj odredbi, a time i ništetna.

Ovdje je potrebno ukratko objasniti *značenje pojma ništetnosti u ugovornom pravu, te posljedice ništetnosti*. Naime, kad je pravni posao ništetan, uzima se kao da nije niti sklopljen, odnosno kao da pravno ne postoji — pritom nije nužno na sudu dokazivati ništetnost nekog ugovora ili ugovorne odredbe jer ništetnost nastupa po zakonu, odnosno oni su ništetni već od samog početka! Sud jedino može proglasiti pravni posao ništetnim, odnosno konstatirati ništetnost koja je nastala već u trenutku sklapanja posla. *Zakon o obveznim odnosima* (ZOO) u članku 322. (čl. 103. ZOO/1991) kaže kako je ništetan onaj ugovor «(...) koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima, te moralu društva (...)».

ZOO također definira i *djelomičnu ništetnost* u čl. 324 (čl. 105. ZOO/1991) te propisuje da «ništetnost neke odredbe ugovora ne povlači ništetnost i samog ugovora, ako on može opstati bez ništetne odredbe, i ako ona nije bila ni uvjet ugovora ni odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor sklopljen.» Dakle, ako bi ugovor sadržavao ništetnu odredbu, a ona je takve prirode da nije ključna za opstanak ugovora, on će se održati na snazi kao da ta odredba nikad nije ni postojala.

Pravo na isticanje ništetnosti se ne gasi, propisuje članak 328. ZOO-a (čl. 110. ZOO/1991), tako da se na ništetnost može pozvati svaka zainteresirana osoba, bez obzira na to kad je sklopljen ništetan pravni posao!

Odricanje od moralnih autorskih prava nije moguće, tako da će arhitekt uvijek moći tražiti priznanje svog autorstva, kao i ostvarenje drugih moralnih prava autora (osobito u svezi s izmjenama djela, o čemu pobliže vidjeti V.).

b. Prenosanje prava iskorištavanja djela

Arhitekt — autor djela arhitekture nositelj je, temeljem zakonskih odredbi, svih prava koja Zakon priznaje autorima u sklopu pojma autorskog prava. To su osobito *imovinska prava* reproduciranja djela, njegovog stavljanja u promet (distribuiranja), pravo prerade te pravo priopćavanja djela javnosti (odnosno pravo javnog prikazivanja za djela arhitekture) iz članaka 18. do 31. ZAP-a, i *moralna prava* (pravo prve objave, pravo da bude priznat i označen kao autor djela, pravo na poštivanje djela, kao i časti i ugleda autora, te pravo pokajanja, odnosno pravo na opoziv prava iskorištavanja djela, ako bi daljnje korištenje štetilo ugledu ili časti autora). Ugovorne klauzule o zaštiti njegovih autorskih prava način su na koji će naručitelj rabiti ta prava — u kojem opsegu, na koje vrijeme, u koju svrhu, hoće li pravo biti isključivo ili neisključivo, pridržava li autor za sebe pravo iskorištavanja ili ne i sl.

O autorskopravnom ugovoru

Prema članku 51. ZAP-a, ugovor na temelju kojeg se stječe pravo iskorištavanja autorskog prava naziva se *autorskopravni ugovorom*, te mora biti sklopljen u pisanom obliku (ako sam ZAP ne određuje drugačije za posebne situacije). Nužne sastojke koje mora sadržavati jedan autorskopravni ugovor propisuje članak 52., a odnose se:

- na djelo na kojem se stječe pravo iskorištavanja;
- na način korištenja predmetnog djela;
- na korisnika, odnosno osobu ovlaštenu na korištenje djela; te
- u slučaju ugovaranja prava iskorištavanja još nestvorenog autorskog djela, ugovor mora sadržavati barem vrstu i način korištenja toga budućeg djela.

Osim ugovorom, autor može pravo iskorištavanja za drugoga osnovati i putem davanja odobrenja (dozvole) za korištenje ili nekim drugim pravnim poslom (čl. 44 ZAP-a). Pritom već sam ZAP razvrstava više varijanti osnivanja prava iskorištavanja (čl. 44/1,2,3,4):

- pravo na temelju kojeg nositelj djelo može iskorištavati
  - na *svaki način*, ili
  - na *točno određen način*
- *isključivo pravo iskorištavanja* (dakle korištenje u skladu sa sadržajem danog prava, a uz isključenje drugih)
  - uz isključenje samog autora od korištenja djela, ili

- s tim da autor za sebe pridržava pravo korištenja djela;
- *neisključivo pravo iskorištavanja* (u skladu sa sadržajem danog prava, ali bez mogućnosti sprječavanja drugih u bilo kojem načinu korištenja djela);
- pravo iskorištavanja uz postavljanje određenih ograničenja
  - sadržajnih
  - vremenskih
  - prostornih.

Ako su autor i nositelj prava iskorištavanja propustili regulirati način korištenja djela prilikom osnivanja prava, ZAP u čl. 44/5 propisuje kako će se tada smatrati da nositelj prava djelo može koristiti

- samo na način potreban za ispunjenje svrhe pravnog posla na temelju kojeg se stječe pravo, a ako se iz te svrhe ne može utvrditi radi li se o isključivom ili neisključivom pravu, onda se smatra da je pravo
  1. neisključivo,
  2. te se odnosi samo na područje Republike Hrvatske.

Iz posljednje zakonske odredbe proizlazi kako ZAP prvenstveno štiti autore te nejasnu ili nedostatnu regulaciju tumači na način koji ide autoru u prilog, odnosno tako da pretpostavlja uži opseg prenesenog prava, tj. mogućnost korištenja samo u onom opsegu koliko je potrebno za ispunjenje svrhe pravnog posla. U tom smislu, kada bi u pitanju bio ugovor arhitekta i naručitelja kojim bi se za naručitelja osnovalo *pravo iskorištavanja bez detaljnijeg uređivanja*, naručitelj bi, temeljem ZAP-a, *autorsko djelo arhitekture mogao koristiti samo u opsegu potrebnom za ostvarenje svrhe ugovora, tj. izgradnje predmetnog objekta (odnosno, ovisno o ugovoru, ostvarenje drugoga arhitektonskog projekta)*.

Ugovorno uređenje odnosa prema kojem bi arhitekt kao autor *zadržao sva autorska prava (moralna i imovinska)* bilo bi idealno za arhitekta, ali u praksi će teško proći takva jednostrana zaštita (Primjer 3/1). Međutim, korisno bi bilo u klauzule o zaštiti autorskog prava uključiti odredbu prema kojoj sva autorska prava zadržava arhitekt, uz ograničenja propisana zakonom i ugovorom (Primjer 3/2). Na taj bi način u prvom redu bile mjerodavne posebne odredbe ugovora o pravu iskorištavanja u korist naručitelja, a za sva prava povrh toga izričito se utvrđuje kako je njihov nositelj autor djela.

• **Primjer 3.** (o zadržavanju svih autorskih prava)

(1) Arhitekti koji su autori djela arhitekture sadržanog u dokumentaciji iz članka __ ovog Ugovora, nositelji su svih imovinskih, moralnih i drugih autorskih prava na tom djelu predviđenih Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima, kao i onih prava koja iz istih proizlaze (zadržavanje svih autorskih prava).

ili

(2) Arhitekti — autori projektne dokumentacije zadržavaju sva moralna, imovinska i druga prava autora u pogledu autorskog djela u njoj sadržanog, uz ograničenja propisana Zakonom i ovim Ugovorom (zadržavanje svih autorskih prava, ograničeno pravima prenesenim na naručitelja putem tog Ugovora).

Prava koja naručitelj stječe na djelu arhitekture koje je predmet ugovora mogu se ugovorom ograničiti tako da se izričito propiše kako se odnose samo na taj konkretni projekt — cilj takve odredbe jest sprječavanje naručitelja da istu projektnu dokumentaciju koristi za izvođenje drugih, budućih projekata, a bez pristanka autora (prema klauzuli iz Primjera 4., takav pristanak mora biti izričit i u pisanom obliku).

• **Primjer 4.** (o svrsi korištenja djela)

Projektnu dokumentaciju naručitelj može koristiti samo u sklopu i u svezi s predmetnim projektom, odnosno u svrhe uvjetovane izvedbom predmetnog projekta te u skladu s odredbama ovog Ugovora, ako arhitekt i naručitelj izričitim pisanim sporazumom ne utvrde suprotno.

• **Primjer 5.** (osnivanje neisključivog prava korištenja)

Ovim Ugovorom osniva se za naručitelja neisključivo pravo umnožavanja projektne dokumentacije isključivo za potrebe dovršenja projekta, izgradnje, rekonstrukcije, adaptacije, održavanja i korištenja objekta utvrđenog ovim Ugovorom, pod uvjetom da naručitelj uredno i u Ugovorom predviđenim rokovima ispunjava svoje obveze, određene ovim Ugovorom, a osobito da uredno ispunjava novčane obveze prema arhitektu.

Vežano uz Primjer 5., neisključivo pravo iskorištavanja djela arhitekture u vidu umnožavanja projektne dokumentacije daje naručitelju pravo da pod ugovorom utvrđenim uvjetima umnožava i koristi dotičnu dokumentaciju, ali ga *ne ovlašćuje da spriječi druge (poglavito autora djela) da koriste isto djelo*. Kako ZAP, člankom 44/2, daje autoru mogućnost da za drugoga osnuje isključivo ili neisključivo pravo iskorištavanja i pritom odredi vremenska, prostorna ili sadržajna ograničenja, arhitekt ne treba prezati pred time da u ugovoru točno naznači uvjete i ograničenja naručiteljevog prava iskorištavanja, naravno, dok god su ti uvjeti razumni i prihvatljivi drugoj ugovornoj strani. Pritom može utvrditi *vremensko razdoblje* u kojem će naručitelj moći ostvarivati tako osnovano pravo iskorištavanja djela (npr. »za razdoblje od godinu dana« ili slično), a može i konkretnije od primjera naznačenog u gornjoj odredbi odrediti slučajeve u kojima naručitelj može iskorištavati djelo i sl.

• **Primjer 6.**

Sama predaja projektne dokumentacije u posjed naručitelju ili od njega ovlaštenoj osobi nema značenje osnivanja prava iskorištavanja autorskog djela arhitekture, izvan opsega utvrđenog odredbama čl. __ — čl. __ ovog Ugovora.

Ova odredba onemogućuje nastanak nesporazuma u slučaju da arhitekt preda dokumentaciju ili neki njen dio naručitelju, a da naručitelj taj čin shvati kao davanje prava na iskorištavanje dokumenata na neki od mogućih načina (npr. umnožavanjem, prerađivanjem i sl.). To je, naime, isključivo pravo autora djela, sukladno članku 18. ZAP-a, članak 51. istog zakona izričito kaže da ugovor na temelju kojeg se stječe pravo iskorištavanja autorskog prava mora biti sklopljen u pisanom obliku.

c. *Odnos glavnog arhitekta i drugih arhitekata koji sudjeluju u izradi djela*

Nastavno napomeni navedenoj uz Primjer 2., bitno je osvrnuti se i na odnos između glavnog arhitekta/projektanta i drugih arhitekata koji također sudjeluju u izradi projekta te u sklopu tog posla stvaraju autorska djela. Njihov odnos nije predmet reguliranja tog ugovora, već može biti predmetom posebnog ugovora sklopljenog između samih arhitekata. Kako bi za naručitelja bilo vrlo nepraktično kad bi sa svakim pojedinim arhitektom (osobito ako se radi o projektu u kojem sudjeluje veći broj arhitekata) morao ugovorom regulirati pitanje korištenja zasebnih dijelova projektne dokumentacije, jednostavnije je sklopiti jedan ugovor s glavnim arhitektom, kojim će isti preuzeti obvezu da će pribaviti potrebna ovlaštenja od svojih suradnika (kao u Primjeru 7.). Međusobni odnosi arhitekata mogu biti opet regulirani u tu svrhu sklopljenim ugovorom, ili već ranije sklopljenim ugovorom (to sve ovisi o tome kakav je odnos dotičnih arhitekata — jesu li oni u ravnopravnom poslovnom odnosu, odnosu poslodavca i radnika itd.).

• Primjer 7.

Glavni se arhitekt obvezuje ishoditi od drugih arhitekata koji sudjeluju u projektiranju, odnosno izradi projektne dokumentacije, pisanu izjavu kojom oni za naručitelja osnivaju neisključivo pravo umnožavanja dijelova projektne dokumentacije koji predstavljaju njihovo autorsko djelo (ili drugi vid prava iskorištavanja, ovisno o tome što određuje konkretni Ugovor, odnosno kakvo pravo stječe naručitelj).

d. *Mogućnosti daljnjeg prenošenja — osnivanja prava korištenja djela za treće*

U praksi se ukazuje potreba davanja ovlaštenja na iskorištavanje predmetnog djela arhitekture i drugim sudionicima u gradnji, u opsegu potrebnom za nesmetano odvijanje procesa gradnje. Naravno, bilo bi krajnje nepraktično kada bi sve te osobe morale posebno tražiti od arhitekata pojedinačna dopuštenja, pa naručitelj u ovom slučaju nastupa kao posrednik. Međutim, korisno je pomnije ugovorom utvrditi slučajeve u kojima naručitelj ima pravo prenijeti vlastita prava na treće osobe, kao, primjerice, u sljedećim klauzulama.

• Primjer 8.

(1) Naručitelj može ovlastiti druge sudionike u gradnji, osobito izvođače građevinskih i drugih radova, nadzorne inženjere i revidente, da umnožavaju dijelove projektne dokumentacije koji su potrebni za izvršenje njihovih obveza vezanih uz izgradnju ugovorom utvrđenog objekta, isključivo u opsegu potrebnom za izvršenje tih obveza.

(2) Naručitelj se obvezuje da neće, osim u slučajevima predviđenim ovim Ugovorom, na treće osobe prenositi, pisanim ili usmenim putem, izričito ili prešutno, prava koja mu pripadaju u pogledu projektne dokumentacije kao autorskog djela, niti njima raspolažati na bilo koji način koji nije predviđen ovim Ugovorom bez izričitoga pisanog pristanka arhitekta.

Isto tako, ne škodi utvrditi koji postupci neće biti tretirani kao povreda autorskih prava, s obzirom na njihovu nužnost u procesu realiziranja projekta, kao u Primjeru 9.

• Primjer 9.

Umnožavanje i/ili predaja cjelovite projektne dokumentacije ili njenog dijela trećim osobama, u svrhu dobivanja propisanih dozvola od nadležnih državnih tijela i izvršavanja obveza propisanih zakonom i drugim propisima, neće se smatrati povredom autorskog prava arhitekata, odnosno postupanjem suprotno odredbama ovog Ugovora.

IV. RASKID UGOVORA

Raskid ugovora složeno je pitanje koje premašuje raspravljanje o zaštiti autorskih prava. Zasigurno će ugovorne strane u ugovor unijeti odredbe o tome kada se može raskinuti ugovor, pod kojim uvjetima (zbog neispunjenja ili zakašnjelog ispunjenja kojih obveza) i uz kakve posljedice. Pritom mogu odrediti i *što se događa s imovinskim autorskim pravima* u slučaju raskida — zadržava li naručitelj svoje pravo korištenja djela i u kojem opsegu, ili se prava vraćaju natrag autoru. To ovisi, naravno, i o tome je li došlo do prekida projekta u potpunosti, ili samo do prekida odnosa naručitelja i arhitekta.

Logično bi bilo da u slučaju raskida ugovora iz razloga koji ne leže u ponašanju naručitelja (odnosno, neispunjenju ugovornih obveza) arhitekt dozvoli autoru korištenje projektne dokumentacije u mjeri potrebnoj za dovršenje projekta, uz obvezu poštivanja njegovog autorstva.

Ako se projekt nastavlja s novim arhitektom, stanovitu zaštitu (u idealnoj situaciji, barem) arhitektu pružaju i odredbe čl. 18. *Kodeksa strukovne etike hrvatskih arhitekata i inženjera u graditeljstvu*, prema kojem bi *kolega koji preuzima posao morao voditi računa o zaštiti autorskih prava svojeg prethodnika*, i to na način da ga obavijesti o preuzimanju, te se uvjeri da su prema kolegi ispunjene sve obveze. Također, ako nastavlja rad na istom projektu, *dužan je poštivati upute autora*, tražiti suglasnost za svaku promjenu u projektu, te ga obavijestiti o svakoj promjeni u izvođenju gradnje. Ako se arhitekt suoči s povredom vlastitog autorskog prava, a zbog povrede ovih etičkih obveza od kolege, može obratiti se Stegovnom sudu Komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu.

• Primjer 10. (raskid ugovora)

(1) Ako prije ispunjenja obveza arhitekta dođe do raskida ovog Ugovora zbog neispunjenja ugovornih obveza od naručitelja, danom raskida prestaje pravo naručitelja iz članka __ ovog Ugovora.

(2) Naručitelj se obvezuje da će se, ako nastupi slučaj iz st. 1. ovog članka, suzdržati od daljnjeg umnožavanja projektne dokumentacije, te se obvezuje predati sve izvornike i umnožene primjerke dokumenata koji se nalaze u njegovom posjedu, u posjed glavnog arhitekta ili od njega ovlaštene osobe, u roku od 8 dana od raskida Ugovora.

(3) Ako dođe do raskida Ugovora zbog neispunjenja ugovornih obveza arhitekta, naručitelj može ovlastiti drugog ovlaštenog arhitekta ili više njih da umnožava projektne

dokumentaciju, te čini nužne promjene, ispravke i dodatke u skladu sa zakonom, a isključivo s ciljem dovršenja projekta, te izgradnje, rekonstrukcije, adaptacije, održavanja i korištenja objekta utvrđenog ovim Ugovorom.

(4) U slučaju iz stavka 3. naručitelj je dužan označiti ranijeg arhitekta kao autora dijela projektne dokumentacije koji predstavlja njegovo autorsko djelo.

Klauzule (1) i (2) služe samo kao ilustracija, s obzirom da do neispunjenja obveza naručitelja može doći zbog različitih razloga (nekad i bez krivnje naručitelja), a ne moraju nužno svi dovoditi do potpunog prekida odnosa između arhitekta i naručitelja; raskid ugovora reguliraju članci 124. — 138. ZOO-a, pa bi stranke trebale sporazumno utvrditi koji će razlozi voditi prema tako ozbiljnim posljedicama.

V. IZMJENE I PREINAKE DJELA

Jedno od osnovnih moralnih prava autora, vezano uz izmjene vlastitog djela, sadržano je u članku 16. ZAP-a i glasi:

»Autor ima pravo usprotiviti se deformiranju, sakaćenju, i sličnoj izmjeni svojega autorskog djela, te uništenju kao i svakom korištenju autorskog djela na način koji ugrožava njegovu čast ili ugled.«

Međutim, ta opća odredba ne primjenjuje se u tom doslovnom sadržaju i na autore arhitekta, zbog posebne prirode djela arhitekture, pa ZAP sadrži posebne odredbe o tom pitanju. Naime, arhitekt se *ne može usprotiviti uništenju djela, već u tom slučaju ima pravo na to da ga vlasnik obavijesti o uništenju, te mu dopusti fotografiranje djela i preda primjerak nacрта tog djela* — razlog za prevagu prava vlasništva nad autorskim pravom u ovom slučaju je taj što čast ili ugled arhitekta kod uništenja nisu ugroženi, odnosno nema opasnosti da će ga drugi smatrati autorom djela koje nije njegovo, odnosno koje je izmijenjeno na način kojemu se arhitekt protivi.

Kod izmjena, također, vrijede posebne odredbe za arhitekta, kojima se štite autorska prava arhitekta, ali uz uvažavanje interesa vlasnika predmetnog djela. Tako se arhitekt (prema čl. 79/5 ZAP-a) ne može usprotiviti:

- izmjenama svog djela ako su one proizašle iz *sigurnosnih, tehničkih ili drugih ozbiljnih razloga*;
- uporabi drugih materijala u tijeku *potrebne obnove*, ako su oni od kojih je napravljeno djelo pokazali
  - nedostatke za korištenje, ili
  - ih nije moguće nabaviti, ili
  - ih je moguće nabaviti samo uz nerazmjerne poteškoće ili trošak.

Ako budu učinjene izmjene kojima se arhitekt ne može protiviti, ali ne želi da se pripisuju njemu, kao dio njegovog rada, on ima pravo zahtijevati da se uz njegovo ime na zgradi (ako je označeno) stavi napomena o izvršenim izmjenama i vremenu kad je to učinjeno.

Iz navedenoga zaključujemo da arhitekt *ne bi bio dužan pristati na izmjene koje ne potpadaju pod navedene situacije, a kada smatra da te izmjene predstavljaju nagrdivanje, odnosno sakaćenje ili deformiranje njegovog djela, ili bi narušile njegovu čast ili ugled. Ako bi vlasnik djela izvršio takve izmjene, unatoč protivljenju arhitekta, povrijedio bi moralno pravo arhitekta, te za to može odgovarati.* Arhitekt će, naravno, moći tražiti i naknadu štete koja mu je time nanesena.

Odricanje od prava na protivljenje izmjenama koji bi ugrozile časti ili ugled arhitekta, deformirale ili osakatile djelo, po našem pravu nije moguće!

Već je više puta u ovom tekstu istaknuto da se autor ne može odreći svojih moralnih prava, pa i ako je potpisao izjavu ili sporazum takvog sadržaja; takva je odredba ništetna, a pravo na protivljenje i dalje postoji, temeljem samog zakona.

Vezano uz to pitanje, stranke u ugovor mogu unijeti odredbe koje će obvezati naručitelja da od arhitekta traži pristanak za eventualne izmjene, međutim, kako će objekt redovito mijenjati vlasnike, ipak će zakonske odredbe pružati najčvršći oslonac arhitektovim pravima (v. Primjer 11.).

• Primjer 11.

(1) Naručitelj se obvezuje da neće koristiti projektnu dokumentaciju za naknadne dodatke ili izmjene projekta, odnosno ugovorom utvrđenog objekta, a koji nisu uvjetovani njegovim održavanjem, bez pisane suglasnosti autora.

(2) Naručitelj se obvezuje da neće koristiti projektnu dokumentaciju u svrhu izrade drugih projekata ili izgradnje drugih objekata, bez izričite pisane suglasnosti autora.

(3) Naručitelj se obvezuje da će za sve naknadne dodatke ili izmjene projekta, odnosno izgrađenog objekta, a koji nisu uvjetovani njegovim održavanjem, tražiti pisanu suglasnost autora.

Prema našem pravu, konkretno *Zakonu o gradnji* (NN 175/03, 100/04), investitor, odnosno njegov pravni slijednik, trajno čuva idejni projekt s načelnom dozvolom (čl. 63/3) i glavni projekt s građevinskom dozvolom (čl. 64/2), a izvedbeni projekt, sa svim ucrtanim izmjenama i dopunama sukladno stvarno izvedenim radovima, dužan je čuvati za sve vrijeme dok građevina postoji (čl. 72/3). Naravno, trajno čuvanje ne znači ujedno i pravo vlasništva nad projektom dokumentacijom, pa je investitor dužan poštivati kako zakonske, tako i ugovorne odredbe, a koje se odnose na predmetnu dokumentaciju.

5.2. ZAŠTITA AUTORSKOG PRAVA ARHITEKTA U UGOVORU O RADU ZA DJELA STVORENA U RADNOM ODNOSU

PRIMJERI UGOVORNIH KLAUZULA (uz obrazloženje)

S a d r ž a j

I. POJAM AUTORSKOG DJELA	55
II. ISKORIŠTAVANJE DJELA STVORENOG U RADNOM ODNOSU	57
III. NAKNADA ZA ISKORIŠTAVANJE DJELA	59
IV. MORALNA PRAVA RADNIKA/AUTORA	59

I. POJAM AUTORSKOG DJELA

U svakom ugovoru koji, između ostalog, uređuje pitanja zaštite autorskih prava, primarno je utvrditi pojam autorskog djela, odnosno predmet zaštite. Preciznim definiranjem tog pojma putem jedne ili više ugovornih odredbi, ugovorne strane, u ovom slučaju radnik i poslodavac, mogu izbjeći kasnije sporove proizašle iz pitanja potpada li određeni rezultat radnikova rada pod pojam autorskog djela, a time i pod zakonsku zaštitu istog. Zakon ne navodi što čini autorsko djelo arhitekture, a ugovorne strane, osobito autor, najbolje će znati što treba sadržavati definicija takvog djela.

- **Primjer 1.**

(1) Autorsko djelo arhitekture obuhvaća sve skice, nacрте, planove i drugu dokumentaciju, kao i trodimenzionalne modele izrađene od autora/arhitekta u svrhu projektiranja i izgradnje određene zgrade (objekta) ili drugog djela arhitekture (npr. djelo unutrašnjeg uređenja, djelo krajobrazne arhitekture i slično), te izgrađenu zgradu (objekt), odnosno drugu vrstu djela arhitekture.

(2) Autorskim djelom arhitekture stvorenim u radnom odnosu smatra se ono djelo koje stvori Radnik, za vrijeme trajanja radnog odnosa kod Poslodavca, prema uputama Poslodavca ili izvršavajući obveze koje za njega proizlaze iz ovog Ugovora, odnosno prirode posla.

Iako *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima* (NN 167/03; u daljnjem tekstu ZAP) definira autorsko djelo na način sličan potonjoj klauzuli (čl. 75. ZAP-a — kao

«djelo koje za vrijeme trajanja radnog odnosa kod određenog poslodavca stvori autor — zaposlenik, izvršavajući svoje obveze ili po uputama tog poslodavca») ne škodi formulirati sličnu odredbu, prilagođenu konkretnoj situaciji, vrsti djela, prirodi radnog odnosa, te dogovorom poslodavca i radnika. Međutim, treba naglasiti da *poslodavac ne može ugovorom o radu pripisati sebi ili trećoj osobi autorstvo nad djelom koje radnik stvori u radnom odnosu* — ako bi ugovor o radu sadržavao takvu odredbu, ona bi bila ništetna, jer se protivi prisilnoj zakonskoj odredbi sadržanoj u članku 9. ZAP-a, a koja glasi »Autor djela je fizička osoba koja je autorsko djelo stvorila«, te odredbi članka 42. (o *neprenosivosti* autorskog prava, osim u slučajevima vezanim uz nasljeđivanje), te članka 50. (prema kojem se autor *ne može odreći* svojega autorskog prava).

Ovdje je potrebno kratko objasniti *značenje pojma ništetnosti u ugovornom pravu, te posljedice ništetnosti*. Naime, kad je pravni posao ništetan, uzima se kao da nije niti sklopljen, odnosno kao da pravno ne postoji — pritom nije nužno na sudu dokazivati ništetnost nekog ugovora ili ugovorne odredbe, jer ništetnost nastupa po zakonu, odnosno isti su ništetni već od samog početka! Sud jedino može proglasiti pravni posao ništetnim, odnosno konstatirati ništetnost koja je nastala već u trenutku sklapanja posla. *Zakon o obveznim odnosima* (ZOO) u članku 322. (čl. 103. ZOO/1991) kaže kako je ništetan onaj ugovor «(...) koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima, te moralu društva (...)».

ZOO također definira i *djelomičnu ništetnost* u čl. 324 (čl. 105. ZOO/1991), te propisuje da »ništetnost neke odredbe ugovora ne povlači ništetnost i samog ugovora, ako on može opstati bez ništetne odredbe, i ako ona nije bila ni uvjet ugovora ni odlučujuća pobuda zbog koje je ugovor sklopljen.« Dakle, ako bi ugovor sadržavao ništetnu odredbu, a ona je takve prirode da nije ključna za opstanak ugovora, on će se održati na snazi kao da ta odredba nikad nije ni postojala.

Pravo na isticanje ništetnosti se ne gasi, propisuje članak 328. ZOO-a (čl. 110. ZOO/1991), tako da se na ništetnost može pozvati svaka zainteresirana osoba, bez obzira na to kad je sklopljen ništetan pravni posao!

Dakle, odredba ugovora o radu kojom se radnik odriče svog autorstva i autorskog prava u korist poslodavca, bila bi ništetna — svaki autor zadržava moralna prava po samom zakonu, a ukoliko bi isti potpisao odricanje od tih prava, nitko ga ne bi mogao prisiliti da tu odredbu poštuje. Ako bi spor, vezan uz pitanje autorstva i takvog ugovora (odnosno ugovorne klauzule) došao do suda, sud bi po službenoj dužnosti proglasio ništetnost, bez potrebe da ga stranka posebno na to upozorava.

II. ISKORIŠTAVANJE DJELA STVORENOG U RADNOM ODNOSU

Pitanje iskorištavanja autorskog djela nastalog u radnom odnosu od najveće je važnosti kako za autora/radnika, tako i za poslodavca. Kada je stvaranje autorskog djela sastavni (ako ne i ključni) dio opisa radnog mjesta i razlog zapošljavanja radnika, logično je da unatoč odredbama novog Zakona, vrlo povoljnim za radnika, poslodavac želi biti nositeljem imovinskih prava autorskog djela.

Što se zakonskog uređenja tiče, novi ZAP uvelike je poboljšao položaj radnika koji u radnom odnosu stvara autorska djela. Naime, *opće pravilo, odnosno temeljna postavka od koje polazi novi Zakon jest da svaki autor/radnik zadržava autorsko pravo na tako stvorenom autorskom djelu bez ograničenja*. Tek ako se radnik sporazumio drukčije s poslodavcem putem ugovora o radu ili drugog akta kojim se uređuje radni odnos, ili ako sam Zakon propisuje drukčije u nekom slučaju, vrijede ta posebna pravila.

Rezultat toga jest mogućnost radnika da pregovara s poslodavcem, te da na taj način zajednički oblikuju obostrano prihvatljive uvjete, koji mogu varirati od slučaja do slučaja. Zato novi ZAP u članku 76. propisuje da se ugovorom o radu određuje »stječe li poslodavac pravo na iskorištavanje autorskog djela, te posebice, ako ga stječe, opseg i trajanje prava iskorištavanja«. Tako ugovorne strane mogu sporazumno utvrditi za koje će razdoblje poslodavac steći pravo iskorištavanja djela, te detaljnije utvrditi kako i u koje svrhe ga može koristiti.

• Primjer 2.

(1) Poslodavac stječe isključivo pravo iskorištavanja djela arhitekture što ga je Radnik stvorio za vrijeme trajanja radnog odnosa, u skladu s člankom __ ovog Ugovora, bez posebne suglasnosti Radnika.

(2) Pravo iz stavka 1. ovog članka Poslodavac može ostvarivati samo u okviru svoje redovne djelatnosti, te u trajanju od dvije godine od stvaranja djela.

(3) Nakon proteka razdoblja utvrđenog stavkom 2. ovog članka, Radnik stječe isključivo pravo iskorištavanja svoga autorskog djela bez ograničenja, osim ako Radnik i Poslodavac izričitim pisanim sporazumom ne utvrde drugačije.

(4) Poslodavac ne može osnovati za drugoga pravo iskorištavanja djela iz stavka 1. ovog članka, bez izričite pisane suglasnosti autora.

Vremensko razdoblje sporazumno utvrđuju ugovorne strane; gornje razdoblje od dvije godine određeno je primjera radi!

Odredba iz posljednjeg stavka ovog primjera onemogućava poslodavca da bez pristanka radnika prenosi svoja ovlaštenja u pogledu radnikovog autorskog djela na treće osobe. Prema ZAP-u, *nositelj isključivog prava iskorištavanja može osnovati za drugoga daljnje pravo samo uz pisanu suglasnost autora*, koju autor, pak, ne može uskratiti ako bi to bilo protivno savjesti i poštenju (čl. 48.). Prenošenje prava iskorištavanja na drugoga, a bez odobrenja autora dopušteno je samo »u sklopu prijenosa cjelokupnog poslovanja, ili dijela poslo-

vanja koje čini cjelinu, s jedne osobe na drugu» (čl. 47.). Dakle, sam ZAP one-mogućava slobodno manipuliranje pravom iskorištavanja, ali nije suvišno u ugovor unijeti sličnu odredbu kako ne bi bilo dvojbe. Ipak osoba koja potpisuje ugovor mora biti svjesna pravila koje je potpisala, no zakonske odredbe nisu uvijek prisutne u svijesti sudionika pravnih odnosa.

Što se pitanja iskorištavanja djela od poslodavca tiče, stari Zakon o autorskom pravu imao je znatno drugačiji pristup. Prema članku 20. starog Zakona, *poslodavac je, stvaranjem autorskog djela stvorenog od radnika u izvršavanju radne obveze, postao nositeljem isključivog prava iskorištavanja djela, u okviru svoje redovne djelatnosti, bez potrebe traženja odobrenja od radnika, i to za razdoblje od pet godina*. Činjenica da se radilo o isključivom pravu, znači da je poslodavac svakog drugog, uključujući i samog autora djela, mogao isključiti od iskorištavanja djela. Međutim, isti je članak propisivao i pravo radnika na posebnu naknadu za takvo iskorištavanje djela od poslodavca, i to određenu razmjerno doprinosu što ga je korištenje njegovog djela imalo na povećanje dohotka odnosno dobiti poslodavca, ili na obavljanje djelatnosti pravne osobe.

Navođenje odredbi starog Zakona bitno je ne samo za usporedbu s novom regulacijom, već i zato što prijelazne odredbe novog ZAP-a sadrže sljedeće pravilo (članak 202., st. 6.):

»Na autorska djela koja nastanu nakon stupanja na snagu ovoga Zakona u okviru radnog odnosa nastalog na temelju ugovora o radu zaključenog prije stupanja na snagu ovog Zakona, primjenjivat će se tri godine od dana stupanja na snagu ovoga Zakona odredbe Zakona o autorskim pravima (NN, br. 9/99., 76/99., 127/99. i 67/01)»

To, u biti, znači da se *povoljne odredbe novog Zakona primjenjuju samo na ugovore o radu sklopljene nakon stupanja Zakona na snagu, odnosno na one koji će se ubuduće sklapati, a kad su u pitanju djela stvorena u radnom odnosu na temelju ranije zaključenog ugovora, na odnos poslodavca i radnika još tri godine nakon stupanja na snagu novog Zakona primjenjivat će se odredbe starog Zakona*. Novi Zakon stupio je na snagu 30. listopada 2003. (Narodne novine 167/03).

Dakle, ako je autor stvorio djelo arhitekture nakon 30. listopada 2003., ali u sklopu radnog odnosa za koji je ugovor o radu sklopljen prije tog datuma, sve do 30. listopada 2007. odnos između autora i poslodavca, te pitanja relevantna za autorsko pravo nad tim autorskim djelom regulirat će odredbe starog Zakona (čl. 19. — 24.).

I po starom Zakonu moralna autorska prava pripadaju autoru, te ih se ne može ograničiti ugovorom ili drugim aktima, ali pitanje regulacije prava iskorištavanja djela je, gledano s imovinskog stajališta, ipak za autora jedno od najvažnijih.

Iz svega navedenog vidimo kako vrijeme stvaranja djela, te trenutak sklapanja ugovora o radu imaju ključnu ulogu, ako su poslodavac i radnik/autor propustili re-

gulirati pitanje autorstva ugovorom o radu, a ono nije regulirano kolektivnim ugovorom, pravilnikom o radu ili sporazumom radničkog vijeća i poslodavca.

Za arhitekta koji će ubuduće sklapati ugovor o radu, bitno je da znaju da odredbe novog ZAP-a idu u njihovu korist, a ako već ugovorom o radu prenose pravo iskorištavanja autorskog djela na poslodavca (što je vjerojatno, jer poslodavac ipak želi imati koristi od radnika kojeg zapošljava), pregovorima s poslodavcem trebali bi isposlovati za sebe naknadu adekvatnu očekivanim koristima od iskorištavanja djela.

III. NAKNADA ZA ISKORIŠTAVANJE DJELA

Naknada koju će poslodavac plaćati radniku na ime iskorištavanja autorskog djela ovisi o brojnim okolnostima slučaja — od prirode posla, vrste autorskih djela, iskustva i znanja radnika, mogućnosti i želje poslodavca, pa do, u najvećoj mjeri, pregovora prilikom ugovaranja naknade. Ta naknada može se isplaćivati pored redovne radnikove plaće, ili biti već inkorporirana u njezinu visinu, a način određivanja visine naknade opet će proizaći iz konkretnog odnosa. Naravno, bilo bi idealno kad bi naknada bila primjerena koristima koje poslodavac ostvaruje daljnjim iskorištavanjem djela. Sljedeći primjer klauzule može poslužiti kao obrazac određivanja naknade, a po istom principu stranke mogu osmisliti različite varijante.

• Primjer 3.

(1) Ugovorne strane ugovaraju obvezu Poslodavca da Radniku, kad on u okviru radnog odnosa stvori autorsko djelo u skladu sa člankom __ ovog Ugovora i člankom 5. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima, osim redovne mjesečne plaće isplati i posebnu naknadu u iznosu od __ % od neto dobiti koju Poslodavac ostvari iz ugovora s investitorima, a korištenjem autorskog djela radnika.

IV. MORALNA PRAVA RADNIKA/AUTORA

Naposljetku, iako zakon općenito ne dopušta prenošenje moralnih prava autora, unošenje klauzule navedene u sljedećem primjeru radniku ne može škoditi, a poslodavcu će skrenuti pozornost na to da zapošljavanjem radnika nije ujedno na sebe prenio sva prava na autorskim djelima koja će nastati u tom radnom odnosu. Na taj način, autor će osigurati za sebe poštovanje vlastitog autorstva, iako će mogućnosti imovinskog iskorištavanja djela za njega biti umanjene ili potpuno isključene.

• Primjer 4.

(1) Radnik zadržava sva moralna autorska prava predviđena člancima 14. do 17. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima u pogledu svog autorskog djela stvorenog u radnom odnosu, a osobito pravo da bude priznat i označen kao autor djela, te pravo da se, u skladu sa zakonskim odredbama, usprotivi deformiranju, sakaćenju i sličnoj izmjeni svoga autorskog djela, kao i svakom korištenju na način koji ugrožava njegovu čast ili ugled.

(2) Sukladno stavku 1. ovog članka, Poslodavac se obvezuje prilikom korištenja djela označiti Radnika kao autora djela.

Napomenuti treba da za arhitekta vrijede posebni uvjeti protivljenja izmjenama i uništenju djela, a koji proizlaze iz prirode djela arhitekture (čl. 79/4,5 ZAP-a) — uništenju djela se arhitekt ne može protiviti, a ni izmjenama uvjetovanim ozbiljnim razlozima, poput sigurnosnih ili tehničkih razloga!

ZAKLJUČAK

Autorsko pravo, produkt ljudskog uma i kreativnosti, u današnje je vrijeme na tržištu vrlo cijenjeno i bitno, a time, također, raste važnost njegove zaštite. Uzimajući u obzir skupoću i dugotrajnost sudskih postupaka u Hrvatskoj, cilj autora bi trebao biti prevencija, odnosno sprječavanje nastanka sporova već u začetku pravnih odnosa, i to putem edukacije o autorskim pravima te pisanog reguliranja odnosa autora i trećih osoba. Sukladno tome, temeljna svrha ovog prikaza jest približiti važeće autorsko-pravne odredbe arhitektima, stvarateljima specifične vrste autorskih djela — djela arhitekture te ih tako upoznati s njihovim pravima i mogućnostima zaštite njihovih autorskih prava. Na taj način, pripadnici arhitektonske profesije moći će vlastitim snagama učinkovitije štititi svoja prava, poboljšati kvalitetu zaštite prava putem internih sudova unutar profesije te ujedno utjecati na stanje svijesti trećih osoba s kojima ulaze u ugovorne odnose.

LITERATURA

- Allyn, B. C., The Architectural Works Copyright Protection Act of 1990, <http://www.aepnet.org/pn/vol5-no2.html> (1. studenoga 2004.).
- Copyright Claims in Architectural Works, Circular 41, <http://www.copyright.gov/circs/circ41.pdf> (1. studenoga 2004.).
- Copyright Protection of Architectural Works, Construction Law Bulletin, <http://www.burr.com/pdf/summer2000bulletin.pdf> (1. studenoga 2004.).
- Fisher, W. W., The Growth of the Intellectual Property: A history of the Ownership of Ideas in the United States, <http://www.cyber.law.harvard.edu/people/ffisher/iphistory.pdf> (1. studenoga 2004.).
- Gliha, Autorsko pravo, Informator, Zagreb, 2000.
- Gallagher & Dawsey, Architecture and Copyright Law, http://www.invention-protection.com/ip/publications/docs/Architecture_&_Copyright_Law.html (1. studenoga 2004.).
- Henneberg, I., Autorsko pravo, Informator, Zagreb, 2001.
- Henneberg, I., Ugovor o autorskom djelu, Pravo i porezi, br. 2., 1997., str. 6. — 10.
- Hill, D. J.; Letson W. W., Builder beware — The Architectural Copyright Act of 1990, © 1998 by Chambliss, Bahner & Stophel.
- Jelača, M., Zaštitimo djelo Dinka Kovačića!, Slobodna Dalmacija, 7. i 8. listopada 2003., <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20031007/kultura03.asp> (1. studenoga 2004.).
- Knific Schaps, H., Autorska prava arhitekata, Glasilo Hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu, br. 15, 2004.
- Kodeks strukovne etike hrvatskih arhitekata i inženjera u graditeljstvu, 40/1999.
- Mattix, C., Legal Issues for Architectural Records, Architectural Records Conference Report, 2000., http://www.ccaha.org/arch_rec/Mattix_lecture.htm (1. studenoga 2004.).
- Ovršni zakon, NN 57/96, 29/99, 42/00 (odluka USRH), 173/03, 194/03 (isp.), 151/04 i 88/05.
- Paluzzi, V. J., If You Build It, They May Sue!, <http://www.sternslaw.com/publications/build.htm> (1. studenoga 2004.).

- Preporučene smjernice za UIA Sporazum o preporučenim međunarodnim standardima za bavljenje arhitektonskom profesijom, 2001.
- Prinz, T., Autorsko pravo arhitekata u njemačkom pravu, Glasilo Hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu, br. 15, 2004.
- Prinz, T., Urheberrecht für Ingenieure und Architekten, Werner, Düsseldorf, 2001.
- Statut Hrvatske komore arhitekata i inženjera u graditeljstvu, NN 40/1999.
- Stevens, E., Esq., Copyright Infringement and the Use of Architectural Works: What REALTORS® Need to Know, <http://www.ncrealtor.org/searchpubs/thr/2003/thr0603/legal.htm> (1. studenoga 2004.).
- Triva, S., Gradansko parnično procesno pravo, Narodne Novine, Zagreb, 1978.
- Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst), http://www.vlada.hr/download/2002/09/12/ustav_republike_hrvatske.htm (1. studenoga 2004.).
- Vidulić, S., Novogradnja traži dogradnju i autora, Slobodna Dalmacija, 19. listopada 2003., <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20031019/forum01.asp> (1. studenoga 2004.).
- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (pročišćeni tekst), Uradni list RS 94/2004, <http://www.uradni-list.si/1/online.jsp?urlid=200494&dhid=71618> (1. studenoga 2004.).
- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, NN 167/03.
- Zakon o gradnji, NN 175/2003, 100/2004.
- Zakon o Hrvatskoj komori arhitekata i inženjera u graditeljstvu, NN 47/1998.
- Zakon o parničnom postupku, priredio Jurić I., Pravni praktikum (1), Zagreb, 2003.
- Zakon o radu, NN 38/95., 54/95., 65/95., 17/01., 82/01., 114/03., 142/03.
- Zlatović, D., Ovršnoppravna pitanja u novom hrvatskom autorskom pravu, Hrvatski glasnik intelektualnog vlasništva 7, 2000, 6, str. 2015. — 2022.
- Zlatović, D., Gradanskopravna zaštita autorskog prava u Republici Hrvatskoj, Hrvatska pravna revija, br. 3, 2001, str. 33. — 44.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 347.787

POTURIČIĆ, Marina

Autorsko pravo u arhitekturi / Marina
Poturičić. - Zagreb : Hrvatska komora
arhitekata i inženjera u graditeljstvu, 2006.

Bibliografija.

ISBN 953-95335-0-3

I. Autorsko pravo - Arhitektura

460131045

ISBN 953-95335-0-3

9 789539 533500